

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ**

Кафедра менеджменту та економічної безпеки

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

кваліфікаційна робота
здобувач вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
ФЕДАК Давид

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ГОБЕЛА Володимир Володимирович

Рецензент
доктор економічних наук, професор

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«__» травня 2025 р., протокол № __

завідувач кафедри менеджменту

та економічної безпеки,

_____ КОПИТКО М. І.

Львів
2025

АНОТАЦІЯ

ФЕДАК Д. Р. Формування моделі фінансового моніторингу в Україні. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методичні засади формування моделі фінансового моніторингу в Україні. Здійснено аналіз ефективності системи фінансового моніторингу в Україні, виокремлено основні проблеми та недоліки її функціонування. Розроблено удосконалену модель системи фінансового моніторингу в Україні, яка ґрунтується на математичній моделі Беккера.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, система, легалізація доходів, нелегальні фінансові операції, теоретична модель, модель Беккера.

ABSTRACT

FEDAK D. R. Legal Prerequisites and Methodology of Investigations of Illicit Enrichment in Ukraine. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market". – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2025.

The qualification work explores the theoretical and methodological principles of the formation of a financial monitoring model in Ukraine. The effectiveness of the financial monitoring system in Ukraine was analyzed, the main problems and shortcomings of its functioning were identified. An improved model of the financial monitoring system in Ukraine was developed, which is based on the Becker mathematical model.

Keywords: financial monitoring, system, money laundering, illegal financial transactions, theoretical model, Becker model.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ДЕРЖАВИ	6
1.1. Теоретичні засади фінансового моніторингу як безпекової діяльності	6
1.2. Функціональна роль фінансового моніторингу в системі протидії легалізації незаконно отриманих доходів	11
1.3. Компаративно-критичний аналіз моделей фінансового моніторингу	18
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	26
2.1. Оцінка ефективності діяльності національного підрозділу фінансового моніторингу	26
2.2. Регуляторна діяльність Національного банку України (НБУ) у сфері фінансового моніторингу в Україні	33
Висновки до розділу 2	40
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ	42
3.1. Удосконалення системи фінансового моніторингу банківських установ	42
3.2. Формування теоретичної моделі системи фінансового моніторингу в Україні	46
Висновки до розділу 3	51
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний світ зустрічається з багатьма викликами, такими як фінансові кризи, відмивання коштів, терористичне фінансування та інші загрози, які вимагають належних контролюючих механізмів. Необхідність розробки моделі фінансового моніторингу зумовлена потребою у забезпеченні прозорості фінансових операцій, захисту державних інтересів та підвищення довіри суспільства до фінансових установ. Зростання технологій, зокрема цифрових валют та онлайн-транзакцій, створює нові ризики, що вимагають адаптації традиційних методів моніторингу.

Інтеграція міжнародних стандартів у сфері фінансового моніторингу є ще одним важливим аспектом, який допомагає Україні, як і іншим країнам, зміцнити свої позиції на світовій арені. Фінансовий моніторинг забезпечує захист від незаконних фінансових потоків та сприяє економічному розвитку через збільшення інвестиційної привабливості.

Отже, створення ефективної моделі фінансового моніторингу є важливим і стратегічним кроком для підтримки фінансової стабільності та розвитку держави.

Науковими розвідками у сфері фінансового моніторингу займалось багато науковців, зокрема: Васильченко З. М., Возняковська Х. А., Воронова Л. К., Гаврилишин А. П., Гаєвський І. М., Глущенко О. О., Гулько Л. Г., Дмитренко Е. С., Дмитров С. О., Д'яконова І. І., Дяченко О. П., Задоя А. О., Копиця І. М., Кравчук А. О., Куришко О. О., Павлов Д. М., Петрук О. М., Франчук В. І.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є формування теоретико-прикладних засад удосконалення системи фінансового моніторингу держави. Мета дослідження потребувала реалізації низки завдань дослідження, зокрема:

- проаналізувати теоретичні засади функціонування системи фінансового моніторингу держави;
- здійснити аналіз національної системи фінансового моніторингу;

- запропонувати шляхи покращення системи фінансового моніторингу в Україні.

Об'єктом дослідження є система фінансового моніторингу держави.

Предметом дослідження є теоретико-прикладні засади удосконалення системи фінансового моніторингу держави шляхом формування її теоретичної моделі.

Методи дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження було використано низку загальнонаукових методів досліджень: метод теоретичного, критичного та компаративного аналізу, синтезу, статистичні методи, графічні методи, дедукція та індукція, метод моделювання тощо.

Наукова новизна одержаних результатів:

- дістали подальший розвиток пропозиції щодо удосконалення системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів шляхом імплементації математичної моделі Беккера у теоретичну модель фінансового моніторингу.

Основний зміст роботи. У першому розділі проаналізовано теоретичні засади функціонування системи фінансового моніторингу держави.

У другому розділі проведено аналіз ефективності фінансового моніторингу.

У третьому розділі запропоновано основні шляхи удосконалення системи фінансового моніторингу шляхом формування теоретичної моделі.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 60 сторінок, із них основний текст – 50 сторінок, який містить 11 рисунків та 12 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ДЕРЖАВИ

1.1. Теоретичні засади фінансового моніторингу як безпекової діяльності

У сучасних умовах робота розвідувальних фінансових підрозділів є важливою складовою системи, спрямованої на запобігання та протидію відмиванню коштів, здобутих незаконним шляхом. Значну роль у цьому процесі відіграє підготовка матеріалів Державною службою фінансового моніторингу, як основних, так і додатково узагальнених. Проте, перед тим як дослідити особливості функціонування згаданого підрозділу, важливо визначити суть та теоретичне значення терміну "фінансовий моніторинг" в сучасному науковому контексті. Оскільки, у наукових колах дедалі частіше використовують терміни, такі як "фінансовий моніторинг", "фінансова розвідка", "відмивання коштів" або "відмивання грошей", а також "фінансування тероризму" та інші споріднені поняття [3].

Термін «моніторинг», який означає систему безперервного спостереження, контролю та оцінки певного середовища, вперше був введений на конференції в Стокгольмі, присвяченій екології, у 1972 році. Ця концепція давно вийшла за межі екологічної тематики та стала важливою складовою багатьох наукових дисциплін. У західних країнах фінансовий моніторинг зазвичай розуміють як процес відстеження та аналізу фінансових показників, грошових потоків і виконання бюджету, що тісно пов'язано з поняттям фінансового контролю. У багатьох країнах, зокрема в Україні, таку діяльність називають системою фінансового моніторингу [38].

Термін "фінансовий моніторинг" виник на початку XXI століття у контексті розробки системи боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Вважається, що його походження пов'язано з ЄС, де вперше це поняття офіційно було введено наприкінці XX століття в назві підрозділу,

який відповідає за протидію відмиванню коштів – Комітету фінансового моніторингу. Відповідно, слід детальніше розглянути та проаналізувати, як цей термін тлумачиться в сучасних умовах.

Згідно з науковими даними [13], фінансовий моніторинг характеризується як специфічна форма фінансового контролю, що здійснюється державними органами та суб'єктами первинного фінансового моніторингу з метою виявлення операцій, пов'язаних із відмиванням коштів. Подібні думки висловлюють і інші вчені [8; 21; 23], розглядаючи його як контроль за фінансовими операціями, які можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом. Слід зазначити, що фінансовий моніторинг реалізується через процеси спостереження та перевірки.

Інші науковці [5; 6; 7;] у своїх дослідженнях визначають фінансовий моніторинг як систему безперервного спостереження за ключовими показниками фінансової діяльності компаній на швидко змінному фінансовому ринку. У той же час, дослідник [13] зауважує, що хоча фінансовий моніторинг має деякі спільні риси з поняттям фінансового контролю, він є більш широким терміном, оскільки охоплює постійний моніторинг, що дозволяє виявляти ризики, пов'язані з відмиванням грошей.

Цікавим є підхід групи авторів, що складається з [15; 24; 30]. Вони трактують фінансовий моніторинг як державний обов'язок, який включає створення та підтримку організаційно-правового механізму. Цей механізм має на меті виявлення підозрілих фінансових транзакцій, комплексний аналіз зібраної інформації, а за необхідності – повідомлення відповідних правоохоронних органів. Головною метою цих дій є зменшення випадків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

У сучасній науковій літературі можна виділити два основні підходи до трактування терміну "фінансовий моніторинг". Перший підхід визначає його як специфічну форму фінансового контролю. Другий же підхід презентує фінансовий моніторинг як систему безперервного спостереження за

фінансовими транзакціями, що дозволяє виявляти ризики, пов'язані з відмиванням грошей.

У нашій роботі фінансовий моніторинг буде визначатися як набір заходів, що включають первинний та державний рівень, які спрямовані на запобігання, виявлення та протидію процесам відмивання коштів і фінансування тероризму.

При вивченні теоретичних аспектів та сутності існуючих визначень важливо уважно розглянути підходи інших дослідників.

Переважає більшість сучасних визначень трактує відмивання грошей як "процес", "специфічні дії" або "фінансові операції". Погоджуємось із цими підходами та вважаємо, що найбільш доречно підходити до цього явища як до процесу, оскільки воно має динамічний характер і проходить через різноманітні етапи або фази. Отже, відмивання грошей можна описати як процес виконання фінансових операцій, спрямованих на умисне приховування справжнього джерела походження доходів, майна чи інших цінностей, які були здобуті незаконним чи неправомірним шляхом, з метою надання їм легального статусу [33].

Виходячи з цього, можна виділити такі риси, що визначають суть фінансового моніторингу [16; 28; 34]:

- ✓ він є державним обов'язком, зумовленим соціальними та міжнародними зобов'язаннями країни;
- ✓ це організаційно-правова система, заснована на нормах публічного права;
- ✓ це спеціальний механізм, який об'єднує різних учасників для виявлення підозрілих фінансових операцій;
- ✓ він охоплює не лише виявлення певних умов, а й ретельний аналіз отриманих даних для реалізації відповідних дій;
- ✓ є можливість інформування правоохоронних органів про підозрілі фінансові дії;

- ✓ основна мета системи фінансового моніторингу полягає у зменшенні легалізації доходів, отриманих незаконними способами.

На завершення нашого теоретичного аналізу виокремимо основні принципи фінансового моніторингу, зокрема [31]:

- законності;
- презумпція невинності суб'єктів фінансових правопорушень;
- міжнародна співпраця у сфері антилегалізаційного фінансового моніторингу;
- наявність та ефективне функціонування державного підрозділу фінансового моніторингу;
- полісуб'єктність.

Отже, після вивчення та критичного аналізу понять "фінансовий моніторинг" і "відмивання грошей", переходимо до наступного етапу теоретичного аналізу — дослідження характеристики національної системи боротьби з легалізацією коштів в Україні. Фінансовий моніторинг, як безпекова діяльність, спрямований на протидію загрозам для фінансової системи та захист її інтересів через механізми попередження, виявлення та впровадження первинних заходів протидії підозрілим фінансовим операціям, пов'язаним з відмиванням злочинних доходів. Однак в сучасних умовах фінансовий моніторинг часто асоціюють з діяльністю з протидії фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення. Цей підхід до розуміння фінансового моніторингу включає не тільки боротьби з фінансовими загрозами, а також із загрозами для національної безпеки, тобто фінансовий моніторинг охоплює протидію загрозам як для фінансової, так і для національної безпеки. Оскільки попередження та ліквідація загрози у вигляді терористичної атаки матиме негативний вплив на національну безпеку загалом, а не на фінансову її складову (рис. 1.1).

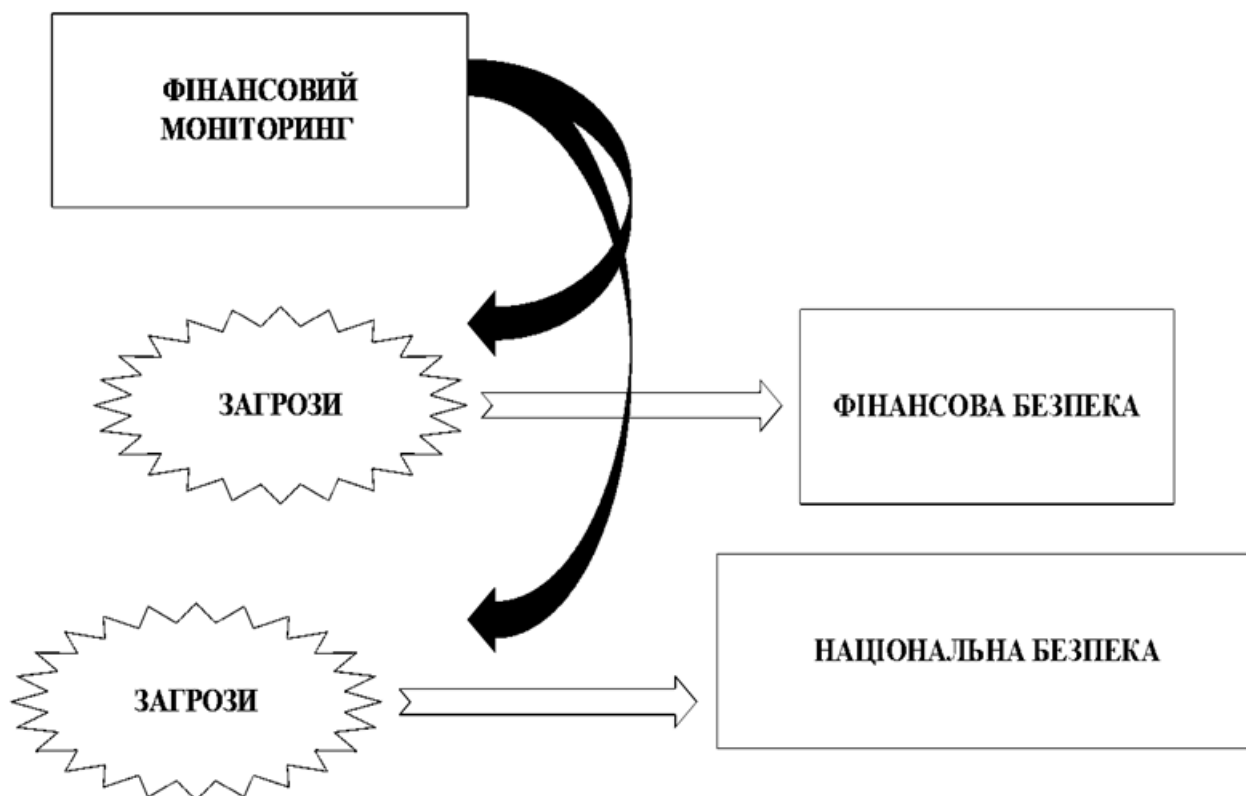

Рис. 1.1. Суть фінансового моніторингу в безпековому просторі держави

Таким чином, протидія загрозам національній безпеці визначає роль фінансового моніторингу в системі національної безпеки України.

Доцільним буде також визначення основних принципів, на основі яких функціонує система фінансового моніторингу в Україні та які формують його правову та організаційну основу (рис. 1.2.)

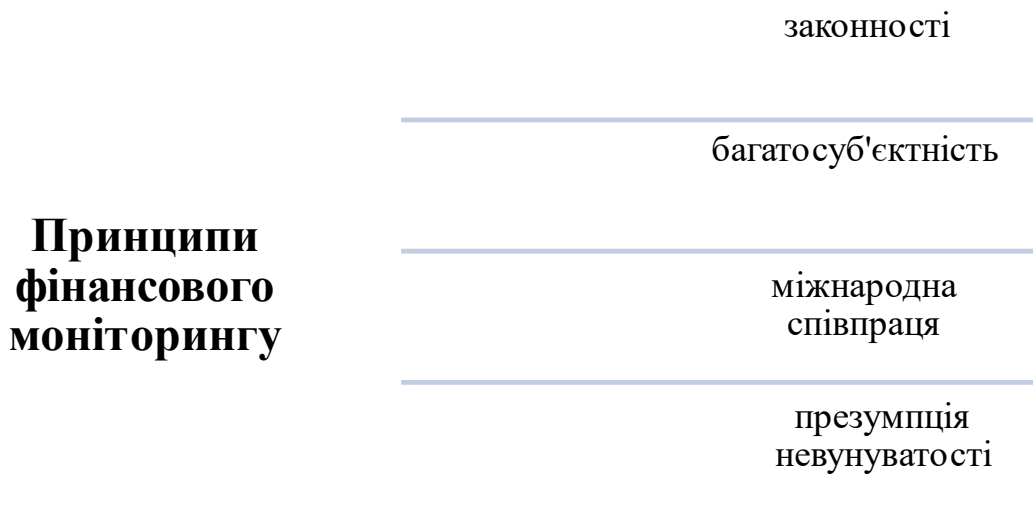

Рис. 1.2. Принципи фінансового моніторингу в Україні

Після вивчення та з'ясування значення термінів "фінансовий моніторинг" та "відмивання грошей", продовжимо теоретичний аналіз, зосереджуючись на визначенні основного суб'єкта, що веде боротьбу з відмиванням коштів, та вивчимо загальні засади функціонування системи фінансового моніторингу в Україні.

1.2. Функціональна роль фінансового моніторингу в системі протидії легалізації незаконно отриманих доходів

Фінансовий моніторинг відіграє центральну роль у системі протидії відмиванню коштів, здійснюючи виявлення та аналіз підозрілих фінансових операцій. Завдяки дієвим механізмам моніторингу, держава здатна ефективно реагувати на фінансові загрози, тим самим підтримуючи безпекові засади функціонування своєї економіки. Цей підрозділ зосереджено на ретельному аналізі та характеристиці суб'єктів фінансового моніторингу та їх ієрархії, інструментів і методів фінансового моніторингу, їх ефективності та впливу на зниження ризиків, пов'язаних із легалізацією незаконних доходів.

В межах анонсованого аналізу варто, перш за все, встановити суб'єктів фінансового моніторингу в Україні. Окрім цього, необхідно також визначити основні категорії суб'єктів фінансового моніторингу в Україні (таблиця 1.1). До суб'єктів первинного фінансового моніторингу, крім банків та фінансових установ, також входять оператори поштового зв'язку, учасники ринку віртуальних активів та інші [32].

Таблиця 1.1.

Суб'єкти фінансового моніторингу в Україні

Суб'єкти державного фінансового моніторингу	Суб'єкти первинного фінансового моніторингу
Національний банк України	Банки, платіжні організації та члени платіжних систем
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	Фондові біржі, компанії з управління активами та інші професійні учасники ринку цінних паперів
Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг	Страхові компанії, ломбарди та інші фінансові установи, а також юридичні особи, які відповідно до чинного законодавства надають фінансові послуги (крім фінансових установ та інших юридичних осіб, щодо яких державне регулювання та державний нагляд у сфері запобігання легалізації «відмивання» доходів одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму здійснюється іншими суб'єктами державного фінансового моніторингу), платіжні організації та члени платіжних систем, що не банківськими установами
Міністерство юстиції України	Нотаріуси, адвокати та інші особи, які надають юридичні послуги
Міністерство економіки України	Товарні та інші біржі, що здійснюють фінансові операції
Міністерство фінансів України	Суб'єкти господарювання, які проводять лотереї або будь-які інші подібні заходи, суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, аудитори, аудиторські фірми, тощо
Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України	Оператори поштового зв'язку (в процесі здійснення грошових переказів)
Державна служба фінансового моніторингу	Суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі операції під час купівлі-продажу нерухомості, фізичні особи-підприємці та юридичні особи, які проводять фінансової операції з товарами за готівку за умови перевищення суми у 150 тис. грн

Джерело: [36].

Отже, після здійснення теоретичного аналізу можна стверджувати, що фінансовий моніторинг сприймається як безпекова діяльність, спрямована на протидію загрозам фінансовій та національній безпеці. При такому розумінні важливо об'єднати ключові функції фінансового моніторингу, серед яких:

- організаційна;
- управлінська;

- контролююча;
- аналітично-інформаційна;
- попереджувальна [11; 22].

Основним завданням суб'єктів фінансової розвідки держави є ретельне спостереження та аналіз фінансової діяльності, з акцентом на виявлення будь-яких підозрілих або незаконних транзакцій, що можуть мати місце серед резидентів або нерезидентів країни. Ці суб'єкти зобов'язані активно співпрацювати з банками, фінансовими установами та іншими зацікавленими сторонами для отримання необхідних даних та ідентифікації аномальних операцій. Процес включає збір, обробку та моніторинг фінансових потоків для своєчасного виявлення потенційної загрози. Крім того, органи фінансової розвідки повинні забезпечувати швидке та точне інформування правоохоронних органів про виявлені підозрілі дії, забезпечуючи тим самим превентивні та відповідні заходи для недопущення фінансових злочинів, таких як відмивання грошей чи фінансування тероризму. Ефективність такої діяльності є критично важливою для збереження економічної стабільності та безпеки держави.

Необхідно підкреслити, що всі учасники фінансового моніторингу зобов'язані дотримуватися встановлених стандартів. По-перше, вони повинні повідомляти правоохоронні органи про будь-які виявлені підозрілі або незаконні транзакції. Крім того, ці суб'єкти повинні мати наявне методичне забезпечення для виконання функцій моніторингу та міцну правову основу. Важливо визначити ієрархію серед суб'єктів фінансової розвідки та їх підпорядкованість, як відображено у таблиці 1.2. В подальшому теоретичному аналізі планується синтез основних учасників фінансового моніторингу в Україні. Однак важливо також встановити ієрархію цих суб'єктів та їх підпорядкованість, що буде продемонстровано у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Підпорядкованість суб'єктів фінансової розвідки

ПІДПОРЯДКОВАНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	
Державний суб'єкт фінансового моніторингу	Первинні суб'єкти фінансового моніторингу
НБУ	• банки; • страхові компанії, страхові брокери; • кредитні спілки; • інші фінансові установи; • платіжні організації; • ломбарди; • оператори поштового зв'язку; • філії/представництва нерезидентів, які надають фінансові послуги в Україні; • інші юридичні особи, які надають окремі фінансові послуги
Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР)	• товарні біржі; • учасники фондового ринку
Міністерство цифрової трансформації	• постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів
Державна служба фінансового моніторингу	• суб'єкти аудиторської діяльності (аудитори, аудиторські фірми); • бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; • суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування; • посередники в операціях з купівлі-продажу нерухомого майна (ріелтери); • продавці за готівку дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них; • суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри
Міністерство юстиції України	• адвокатські бюро, об'єднання, адвокати; • нотаріуси; • суб'єкти господарювання, які надають юридичні послуги; • особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами

Джерело: [29; 36].

Поділ ієрархії та підпорядкованості суб'єктів фінансового моніторингу допомагає визначити механізми внутрішньої взаємодії та існуючі внутрішні зв'язки, забезпечуючи ясне уявлення про структуру всієї системи фінансового

моніторингу. Це дозволяє розробити комплекс заходів для вдосконалення системи та підвищення її ефективності.

Необхідно визначити основні транзакції, які підлягають контролю в рамках фінансового моніторингу в Україні (таблиця 1.3). Ці транзакції отримали назву порогових операцій. Порогові операції – це такі фінансові дії, загальна сума яких перевищує еквівалент 400 тис. грн. До фінансового моніторингу також належать транзакції з такими характеристиками:

- передбачають використання готівки;
- операції, що виконуються публічними особами та особами з політичним впливом або їх родичами та близькими;
- транзакції, які пов'язані з переказами коштів між двома контрагентами в різних країнах;
- операції, які включають фінансові або бізнесові структури, що функціонують в офшорних юрисдикціях.

Таблиця 1.3.

Порогові суми для проведення моніторингу фінансової операції

Заходи фінансової розвідки відсутні	Здійснюються заходи фінансової розвідки	
	належна перевірка	можливе повідомлення
для переказу безготівкових коштів для зарахування на рахунок отримувача в оплату вартості товарів, робіт, послуг, погашення зобов'язання за кредитом		
менше 30 тис. грн	від 30 тис. грн до 400 тис. грн	≥ 400 тис. грн (≥ 55 тис. грн – для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри)
для переказу готівкових коштів		
5 тис. грн та менше (можна без ідентифікації особи платника, у т.ч. при переказі без відкриття рахунка)	більше 5 тис. грн до 400 тис. грн	≥ 400 тис. грн (≥ 55 тис. грн – для суб'єктів, які проводять лотереї та/або азартні ігри)

Джерело: [13; 40].

Слід зазначити, що з розвитком ринку віртуальних грошей зростає інтерес не лише серед інвесторів, але й серед учасників нелегального сектора економіки. У зв'язку з цим, ринок криптовалют та операції з ними також стали об'єктом фінансового моніторингу. Проте, порогові операції в цьому контексті мають дещо інші фінансові показники (див. таблицю 1.4).

Таблиця 1.4.

Порогові суми для проведення моніторингу операцій з крипто валютами

ПОРОГОВІ ЦИФРИ ФІНАНСОВОЇ МОНІТОРИНГУ ОПЕРАЦІЙ З КРИПТОВАЛЮТАМИ	
<i>обсяг операції з віртуальними валютами:</i>	
< 30 тис. грн або в іноземній валюті в еквіваленті за офіційним курсом НБУ	≥ 30 тис. грн або в іноземній валюті в еквіваленті за офіційним курсом НБУ
<i>заходи фінансової розвідки, які проводяться:</i>	
забезпечується наявність як мінімум такої інформації: • номер рахунка/електронного гаманця або унікальний номер електронного платіжного засобу чи наперед оплаченої картки; • номер рахунка або унікального номера електронного платіжного засобу отримувача або наперед оплаченої картки; • якщо відсутні електронний гаманець – наводиться унікальний номер фінансової інформації	процедура належної перевірки, яка включає ідентифікацію та верифікацію клієнта

Джерело: [13; 40].

Визначення розміру порогових операцій надає суб'єктам фінансового моніторингу можливість більш ефективно реагувати на підозрілі або незаконні транзакції з криптовалютами. Згідно з чинним законодавством, окрім встановлених максимально допустимих сум, існують і інші чинники, які визначають потребу в проведенні фінансового моніторингу (таблиця 1.5).

Таблиця 1.5.

**Перелік операцій, що потенційно можуть потрапити під фінансовий
моніторинг та контроль**

№	ОПЕРАЦІЯ	СТАТУС	ЗАХОДИ
1	зарахування/переказ коштів, коли одна зі сторін (учасників) має реєстрацію / проживання / місце знаходження у державі, що не виконує належним чином рекомендації ФАТФ та інших міжнародних організацій подібного напрямку. До таких ситуацій належить і наявність в однієї з осіб рахунку в банку у такій країні (навіть, якщо він не задіяний в операції). Такі країни визначаються відповідно до законодавства та оприлюднюються на веб-сайті Державної служби фінансового моніторингу (зараз це Іран та КНДР)	Порогова операція	Фінансовий моніторинг
2	фінансові операції політично значущих осіб, членів їхньої сім'ї/пов'язаних осіб	Порогова операція	Фінансовий моніторинг
3	фінансові операції з переказу коштів за кордон, у т.ч. числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорів	Порогова операція	Фінансовий моніторинг
4	фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів)	Порогова операція	Фінансовий моніторинг

Джерело: [13; 40].

Після виконаної структурно-функціональної характеристики системи фінансового моніторингу можна стверджувати, що її автономність та збалансованість мають значну вагу. Водночас, існує потреба в систематизації певних видів діяльності та їх структуризації, що сприятиме загальному підвищенню ефективності системи фінансового моніторингу держави. Мова йде про пріоритезацію напрямків діяльності, зокрема:

- звичайні операції фінансового моніторингу;
- операції пріоритетного контролю (пов'язані із офшорними операціями, потенційними корупційними схемами тощо;

- операції особливо пріоритетного контролю (пов'язані із державною зрадою, тероризмом, сепаратизмом тощо).

Варто зауважити, що запропонований розподіл сприятиме більш ефективному та скоординованому функціонуванню системи фінансового моніторингу в Україні.

1.3. Компаративно-критичний аналіз моделей фінансового моніторингу

На цьому етапі нашого дослідження здійснимо порівняльний аналіз основних моделей фінансового моніторингу для виявлення їхніх відмінностей, «вузьких місць» і переваг, які слід посилити. Також важливим етапом нашого дослідження буде порівняльний аналіз законодавчих норм різних країн у сфері боротьби з легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом.

Запропонований алгоритм аналізу буде складатися з кількох взаємопов'язаних етапів:

- проведення порівняльного аналізу основних моделей фінансового моніторингу;
- аналіз нормативно-правової бази різних країн у сфері протидії легалізації незаконно отриманих доходів;
- розробка пропозицій щодо впровадження специфічних аспектів у національну практику фінансового моніторингу.

Таким чином, ми розпочнемо з першого етапу – «проведення порівняльного аналізу основних моделей фінансового моніторингу». У світовій практиці можна виділити кілька моделей фінансового моніторингу:

- адміністративна модель;
- правоохоронна модель;
- судова модель;
- гібридна модель.

Перш за все, розглянемо та проведемо критичний аналіз особливостей адміністративної моделі фінансового моніторингу (табл. 1.6).

Таблиця 1.6.

Характеристика моделі ПФР адміністративного типу

ХАРАКТЕРИСТИКА	ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
Ці ПФР, як правило, розміщуються в рамках існуючого державного органу або в під повноваженнями існуючого міністерства, крім судового чи правоохоронного органу чи міністерства. Зазвичай, місце розміщення знаходяться у міністерстві фінансів, центральному банку чи іншому регуляторному органі. Однак деякі ПФР, що слідує адміністративній моделі, не знаходяться в межах існуючого відомства чи міністерства, а натомість створюються, як самостійний, незалежний орган. Більшість членів Егмонтської Групи мають ту чи іншу форму адміністративної моделі (у 2018 році 119 членів Егмонтської Групи були класифіковані, як адміністративні, а ще 15 були класифіковані, як змішані моделі з адміністративними та правоохоронними органами). Прикладами цього типу є FinCEN в США та FINTRAC в Канаді (FINTRAC також є прикладом окремого ПФР, незалежного від будь-якого іншого відомства).	• ПФР діє, як нейтральний буфер між суб'єктами первинного фінансового моніторингу та правоохоронними органами / органами прокуратури, що сприяє довірі та впевненості суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо ПФР • полегшує обмін інформацією з іноземними ПФР • ПФР має доступ до ресурсів та досвіду відповідного адміністративного органу	• безпосередній нагляд з боку політичних органів влади іноді може збільшити ризик надмірного впливу • розміщення ПФР за межами правоохоронного органу може спричинити затримки із застосуванням правоохоронних заходів (наприклад, заморожування активів) • ПФР може мати більш обмежені юридичні повноваження щодо збору доказів порівняно з правоохоронними та судовими моделями. Зокрема, це залежить від існуючої законодавчої бази; не всі ПФР, що слідує адміністративній моделі, зіткнуться з цим недоліком, особливо там, де законодавство спеціально надає ПФР повноваження відмінні від відомства або міністерства, в якому він знаходиться

Джерело: [23; 29; 35].

Характерною рисою цієї моделі фінансового моніторингу є те, що підрозділ фінансового моніторингу зазвичай підпорядковується міністерству

фінансів країни. Основна діяльність цього підрозділу зосереджена на відстеженні підозрілих транзакцій, тоді як інші види фінансових злочинів та правопорушень не підлягають аналізу та моніторингу.

Наступним етапом буде аналіз моделі фінансового моніторингу, що базується на правоохоронному типі (табл. 1.7).

Таблиця 1.7.

Характеристика Моделі ПФР Правоохоронного Типу

ХАРАКТЕРИСТИКА	ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛКИ
Ця модель є другою найпоширенішою формою, прийнятою членами Егмонтської групи (у 2018 році 19 членів були віднесені до цієї категорії, ще 15 мали спільну гібридну адміністративну/правоохоронну класифікацію). Відповідно до цієї моделі, ПФР знаходиться в межах правоохоронного органу країни та має однакові повноваження з відомством щодо злочинів, пов'язаних з відмиванням коштів та фінансуванням тероризмом. Прикладами можуть бути ПФР Великобританії (з Національним кримінальним агентством - NCA), Поліція Сінгапуру та Поліція Фінляндії	• ПФР та правоохоронні органи отримують вигоду від простоти доступу до спільної інформації (включаючи міжнародні мережі, такі як INTERPOL) та інфраструктури; • ПФР, як правило, має ширші повноваження щодо розслідування; • примусові заходи можуть бути застосовані швидше (наприклад, замороження активів).	• СПФМ може виявити більше небажання щодо обміну інформацією безпосередньо з органом, який також відповідає за правоохоронний та/або прокурорський напрямок, особливо там, де існує ризик використання звітів для цілей, що виходять за межі ПВК/ФТ; • запити на отримання додаткової інформації можуть сповільнюватися вищими граничними показниками, що застосовуються до звичайних правоохоронних розслідувань. Однак законодавча база країни може працювати над вирішенням цього питання шляхом спеціального звільнення ПФР від граничних показників; • акцент робиться на розслідуванні та виявленні, а не на запобіжних заходах.

Джерело: [23; 29; 35].

Модель фінансового моніторингу правоохоронного типу, як показав порівняльно-критичний аналіз, вирізняється наявністю більш широких повноважень для підрозділу фінансового моніторингу в контексті протидії легалізації незаконно отриманих доходів. Ця модель фінансової розвідки в значній мірі інтегрована в загальну систему правоохоронних органів і не має достатньої автономії. Наступним кроком буде аналіз моделі фінансового моніторингу судового типу (див. табл. 1.8).

Таблиця 1. 8

Характеристика моделі ПФР судового типу

ХАРАКТЕРИСТИКА	ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
Деякі, хоч і мало, ПФР знаходяться в межах судової гілки влади (як правило, під юрисдикцією прокурора, який відповідно до цієї правової системи має слідчі повноваження). У 2018 році Егмонтська група повідомила про два судові ПФР та чотири ПФР з гібридною судовою / правоохоронною моделлю. МВФ та Світовий банк зазначають, що ця модель може бути корисною там, де країна має дуже жорстке законодавство що регулює питання банківської таємниці; тісний зв'язок із судовою системою сприяє співпраці з фінансовими установами, на яких поширюються такі закони. Прикладом цієї моделі є ПФР Люксембургу FIULUX (CFR).	• ПФР, як правило, користуються більшою свободою від невинуватеного політичного втручання • репутація судової влади щодо незалежності та неупередженості може допомогти зміцнити довіру щодо співпраці з ПФР; • ПФР користується повноваженнями судової влади (наприклад, заморожування активів, затримання осіб); • орган, відповідальний за розслідування та переслідування отримує безпосередній доступ до інформації.	• судова модель має багато спільних недоліків з правоохоронною моделлю; • ПФР можуть зіткнутися з проблемами обміну та доступу до інформації з несудовими ПФР

Джерело: [23; 29; 35].

Слід зазначити, що судова модель фінансового моніторингу має найбільшу відмінність від розглянутих раніше моделей. Виявлено також основний недолік цієї моделі, який полягає в ускладненому доступі до інформаційного обміну з іншими структурними підрозділами та

правоохоронними органами, що не належать до судової системи країни. Цей недолік істотно ускладнює міжвідомчу та міжнародну співпрацю. Також варто виділити гібридну модель, що поєднує елементи будь-якої з розглянутих моделей.

Завершальним етапом аналізу стане компаративний аналіз законодавства провідних країн світу у сфері протидії легалізації незаконно отриманих доходів, результати представимо у таблиці 1.9.

Таблиця 1.9.

Компаративний аналіз законодавства у сфері фінансового моніторингу

КРАЇНА	ЗАКОНОДАВСТВО	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
1	2	3
США	законодавство про боротьбу з відмиванням грошей, який є складовою законодавства по боротьбі із зловживаннями наркотиками; – законодавство про корумповані організації, а також ті, що знаходяться під впливом рекетирів; – законодавство про психотропні речовини; – законодавство про забезпечення всеосяжного механізму для знищення та перешкоджання тероризму	Ув'язнення строком до 20 років. Штраф до 500 тис. дол. або на суму, що вдвічі перевищує сукупну суму угод, по відношенню до яких пред'явлено обвинувачення (в залежності від того, яка сума більше).
Великобританія	– законодавство про карну відповідальність за легалізацію доходів, отриманих у результаті злочинних дій; – законодавство про протидію відмиванню грошей	Покарання до 14 років позбавлення волі та штраф; за розголошення інформації до 5 років; за недонесення про операції з «відмивання» грошей до 5 років
Австрія	– законодавство про валютні операції; – законодавство про банки; – Доповнення до Кримінального кодексу про відповідальність юридичних та фізичних осіб за відмивання грошей	Ув'язнення на термін більше 3
Німеччина	– законодавство про боротьбу з торгівлею наркотиками та іншими формами організованої злочинності; – законодавство про виявлення незаконно отриманих доходів	Позбавлення волі на термін більше року.
Польща	– Закон від 16 листопада 2000 р. «Про протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму»	Позбавленням волі від 6 місяців до 10 років, передбачається конфіскація майна

Продовження таблиці 1.9		
1	2	3
Італія	– Закон № 646 «Про боротьбу з мафією», – Закон № 55 «Про діяльність фінансово-кредитних інститутів країни»	Позбавлення волі на строк від 7 до 12 років та штраф. Покарання може бути збільшене, якщо такі дії здійснюють посадові особи

Джерело: [2; 14; 19; 20].

Після проведеного аналізу можемо констатувати, що модель фінансового моніторингу в Україні в основному має адміністративний характер. Аналіз також дозволив виокремити основні переваги різних моделей, які можуть бути імплементовані у вітчизняну практику боротьби з легалізацією незаконно отриманих доходів. Основними перевагами є [10; 37; 39]:

- перевірка джерел інформації про підозрілі фінансові операції;
- створення системи фінансового моніторингу на основі налагодженої взаємодії та співпраці в боротьбі з легалізацією незаконно отриманих доходів;
- заборона на передачу інформації про порушення податкового законодавства третім країнам, щоб уникнути витоку конфіденційних даних та
- запобігти зовнішньому впливу на великий бізнес у країні;
- зобов'язання комерційних банків сповіщати підрозділи фінансового моніторингу щодо відкриття підозрілих рахунків;
- організація ефективної міжвідомчої співпраці між підрозділами фінансового моніторингу та правоохоронними органами.

Висновки до розділу 1

Результатом теоретичного аналізу стало авторське тлумачення терміну «фінансовий моніторинг», який розглядається як комплекс заходів на первинному та державному рівнях, спрямованих на запобігання, виявлення і протидію відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

Визначено основних учасників фінансового моніторингу в Україні та проведена їх структуризація, що передбачає поділ на державні органи та суб'єктів первинного фінансового моніторингу. А також ідентифіковано операції, що підлягають фінансовому моніторингу, так звані порогові операції. До них відносяться: угоди, сума яких перевищує еквівалент 400 тис. грн; готівкові транзакції; операції осіб, які займають публічні посади, а також перекази коштів за межі країни. Встановлено порогові значення для операцій із криптовалютами.

У результаті проведеної структурно-функціональної оцінки фінансового моніторингу виявлено, що її рівень автономності та збалансованості є адекватним. Запропоновано класифікувати та систематизувати певні види діяльності, що повинно сприяти підвищенню ефективності державної системи фінансового моніторингу в цілому. Цього можна досягти шляхом розподілу сфер діяльності за пріоритетами: звичайні операції фінансового моніторингу; операції з пріоритетним контролем (які стосуються офшорних угод, можливих корупційних схем тощо); а також операції з особливо пріоритетним контролем (що пов'язані з державною зрадою, тероризмом, сепаратизмом тощо).

Виокремлено основні принципи, на основі яких функціонує система фінансового моніторингу в Україні та які формують його правову та організаційну основу, а саме: законності; багатосуб'єктності; міжнародна співпраця; презумпція невинуватості.

Фінансовий моніторинг в Україні має вирішальне значення для боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, а також для забезпечення національної безпеки. Проведений аналіз показує, що фінансовий моніторинг

виконує не лише функцію захисту від фінансових загроз, але й протидіє ризикам для національної безпеки, оскільки усунення терористичних загроз суттєво впливає на стабільність країни в цілому. Таким чином, боротьба з загрозами національній безпеці підкреслює значущість фінансового моніторингу в загальному контексті національної безпеки України.

Виконано компаративний та критичний аналіз систем фінансового моніторингу в різних державах, що дозволило виділити ті елементи, які можуть бути впроваджені в українську практику. До таких елементів належать: перевірка джерел інформації про підозрілі фінансові транзакції; створення системи фінансового моніторингу на основі налагодженої взаємодії та співпраці у боротьбі з легалізацією незаконно здобутих коштів; заборона на передачу інформації про порушення податкового законодавства третім особам, щоб уникнути витоку конфіденційних даних і запобігти зовнішньому впливу на великий бізнес в країні; зобов'язання комерційних банків повідомляти підрозділи фінансового моніторингу про відкриття підозрілих рахунків; організація ефективної співпраці між відомствами фінансового моніторингу та правоохоронними органами.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

2.1. Оцінка ефективності діяльності національного підрозділу фінансового моніторингу

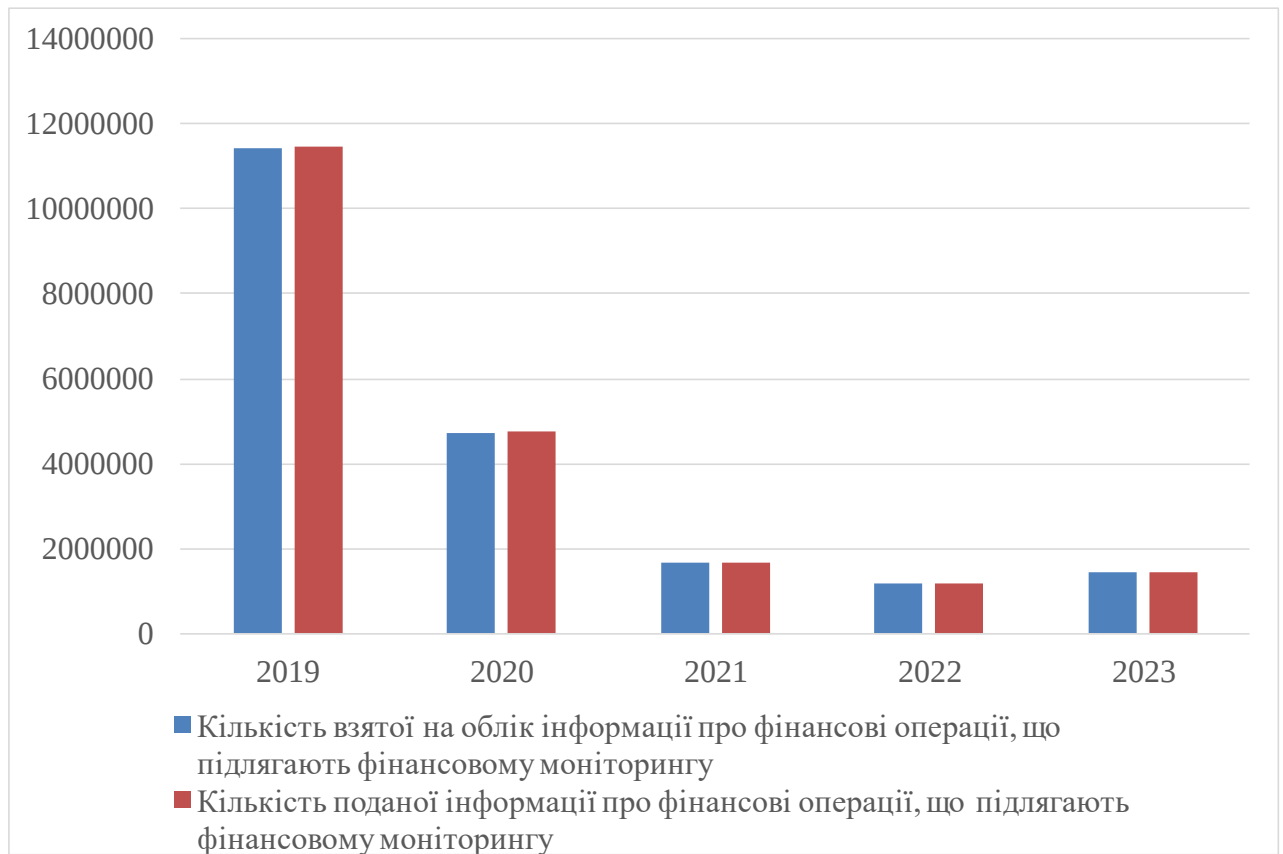
На даному етапі нашої кваліфікаційної роботи зосередимось на аналітичному дослідженні. Таким чином, будемо аналізувати кількісні дані, які ілюструють ефективність роботи підрозділу фінансової розвідки та його роль у забезпеченні фінансової безпеки держави. Цей аналіз буде здійснено відповідно до запропонованого набору показників.

Розпочнемо зазначений етап аналізу з оцінки змін у кількості повідомлень про фінансових операцій, зокрема, визначимо такі індикатори:

- обсяг зафіксованих даних про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу;
- обсяг інформації, що надається щодо фінансових операцій, які також проходять процедури фінансового моніторингу [9; 12].

Визначення зазначених показників дозволить виявити загальні тенденції та встановити напрями щодо змін у кількості фінансових операцій, які потребують моніторингу. Таким чином, підвищення чи зниження частоти підозрілих фінансових операцій може свідчити про розвиток суспільної свідомості та моралі або ж відображати позитивний ефект функціонування системи фінансового моніторингу та виконанні її превентивних функцій. Хоча ці висновки не можуть бути підтверджені чи спростовані на емпіричному рівні, ми вважаємо їх обґрунтованими і логічно виправданими.

Результати аналізу наведемо графічно на рисунку 2.1.

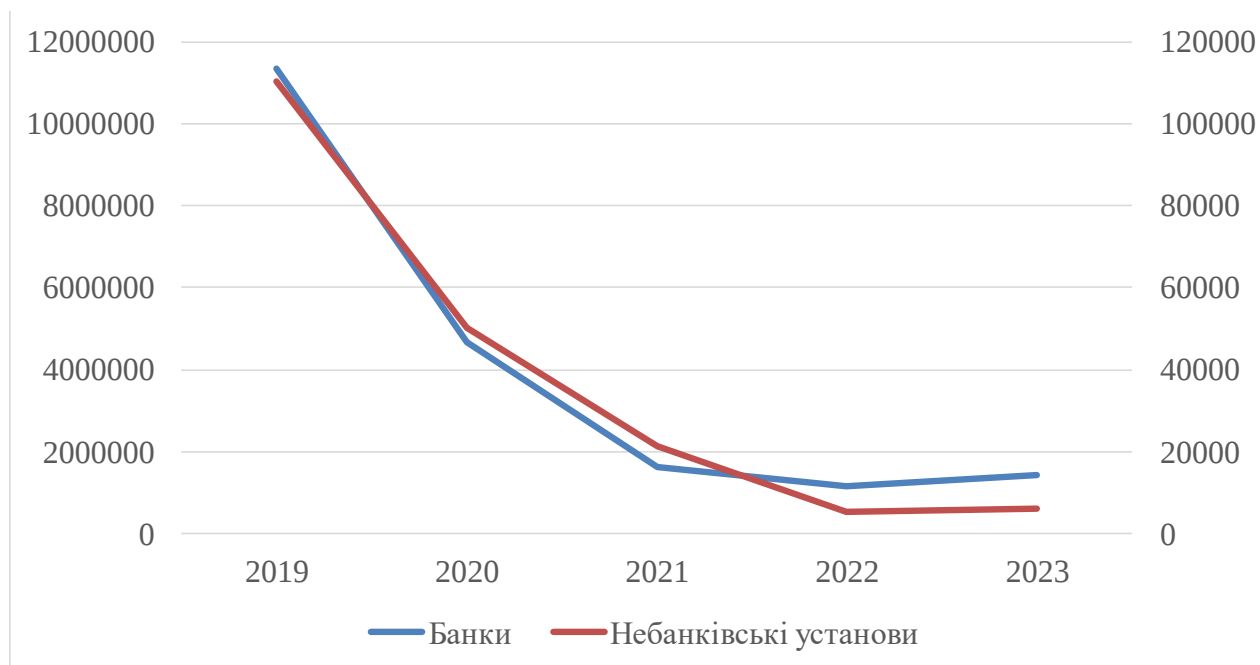

Розроблено автором на основі [17; 18; 25; 26; 27].

Рис. 2.1. Статистика інформування про фінансові операції

Аналіз показує загальну тенденцію до зменшення кількості звітів про фінансові операції в період з 2020 по 2022 роки. Це може бути спричинено зниженням ділової активності та фінансових операцій через пандемію COVID-19, а також через початок великомасштабного вторгнення Росії в Україну. Крім того, зменшення обсягу поданої та зареєстрованої інформації щодо фінансових операцій, які підлягають моніторингу, може свідчити про підвищення рівня суспільної свідомості або зниження рівня тіньових операцій завдяки ефективній роботі підрозділу фінансового моніторингу та системи в цілому.

Доцільно також проаналізувати зміни в кількості повідомлень про фінансові операції, здійснені банківськими та небанківськими установами. Цей аналіз охопить період з 2019 по 2023 роки. Результати цього дослідження будуть представлені у вигляді графіків на рисунку 2.2.

Розроблено автором на основі [17; 18; 25; 26; 27].

Рис. 2.2. Статистика інформування про фінансові операції банками та небанківськими установами

Варто зауважити, що аналіз тенденцій у повідомленнях про фінансові операції з боку банків і небанківських фінансових організацій виявляє схожу динаміку з раніше дослідженими показниками. В цілому, дані свідчать про збільшення кількості таких повідомлень у 2019-2020 роках, за яким слідує поступове зменшення з 2021 до 2023 років. Це вказує на те, що зміни спричинені взаємопов'язаними факторами. Загальна кількість повідомлень про фінансові операції відображає майже синхронну динаміку протягом усього розглянутого періоду. Це підтверджує, що національна система фінансового моніторингу суттєво залежить від діяльності як банків, так і небанківських організацій, які виконують функції первинного фінансового моніторингу.

В рамках нашого дослідження вважаємо важливим також встановити частку фінансових операцій, які були зареєстровані підрозділом фінансового моніторингу – Державною службою фінансового моніторингу України.

Результати цього аналізу будуть представлені у графічному форматі на рисунку 2.3.

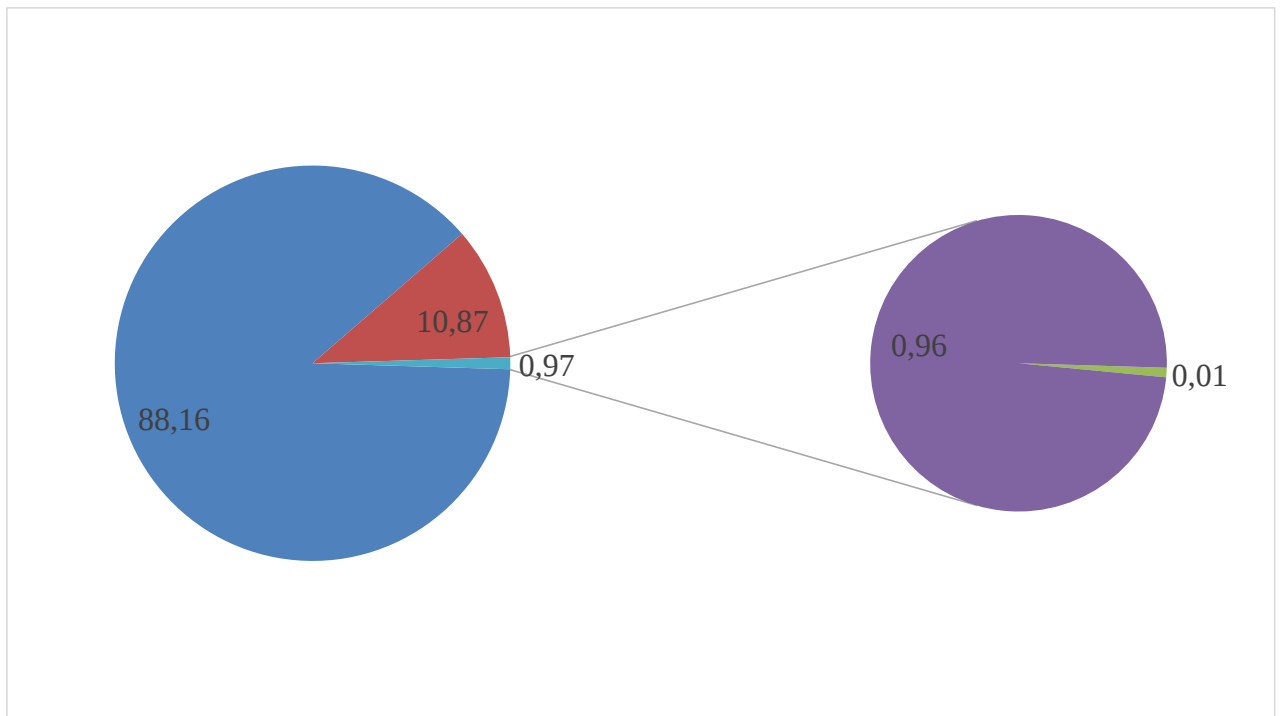

Рис. 2.3. Питома вага фінансових операцій у загальній кількості взятих ДФМ на облік (%)

Розроблено автором на основі [17; 18; 25; 26; 27].

Результати проведеного дослідження підтверджують, що в середньому 95% фінансових операцій, зареєстрованих Держфінмоніторингом, відносяться до підозрілих транзакцій, які підлягають під процедуру фінансового моніторингу, а також до порогових фінансових операцій. Варто відзначити, що, незважаючи на зниження кількості повідомлень про фінансові транзакції і обсягів зареєстрованої інформації, кількість досьє, які формуються Державною службою фінансового моніторингу України, продовжує зростати. Це свідчить про ефективність функціонування системи фінансової розвідки в Україні.

Наступним етапом нашого аналізу стане встановлення джерел, з яких надходила інформація до правоохоронних органів, а також виявлення

учасників моніторингу та кількість повідомлень, які вони сформували. Результати цього аналізу будуть відображені на рисунку 2.4 за 2023 рік.

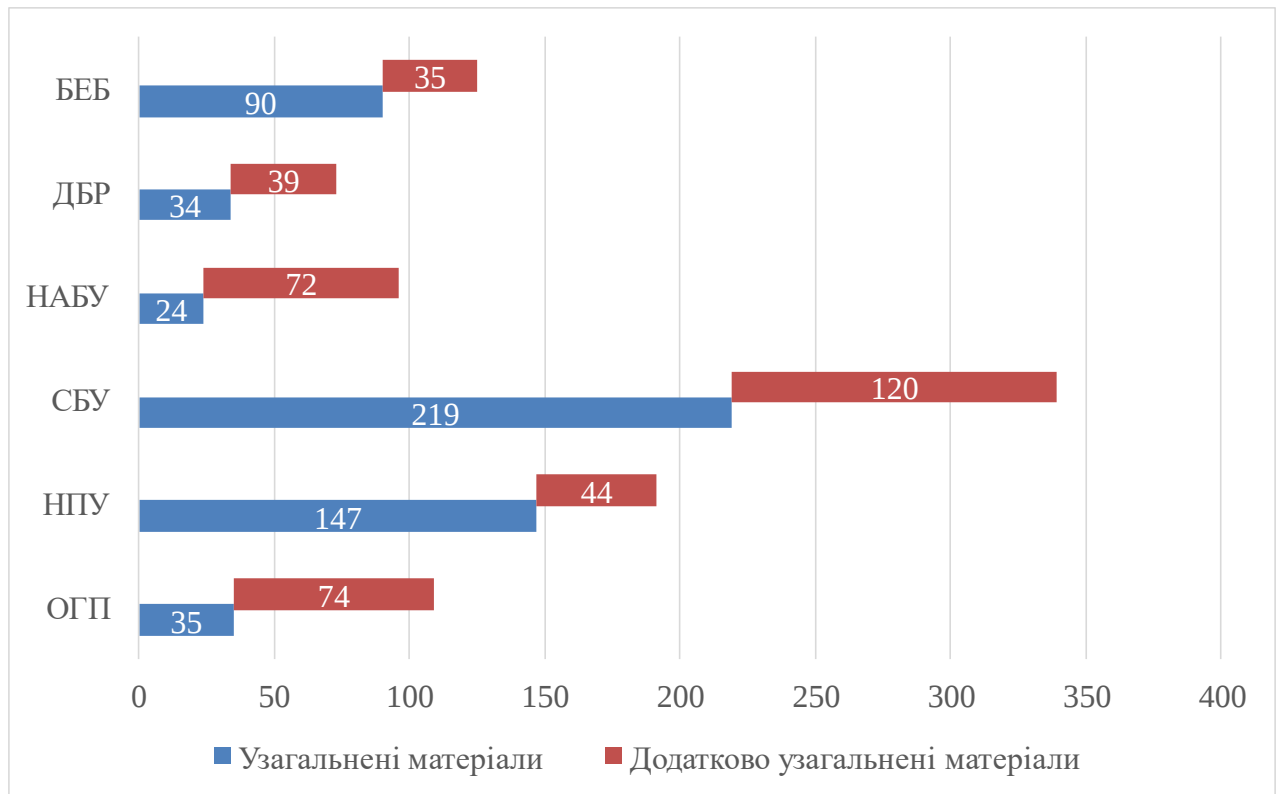

Рис. 2.4. Джерела переданих ДФМ матеріалів до правоохоронних органів у 2023 році

Розроблено автором на основі [17; 18; 25; 26; 27].

Отже, можна відзначити, що згідно з результатами аналізу, основний обсяг узагальнених матеріалів був переданий до таких установ, як Служба безпеки України, Національна поліція та Бюро економічної безпеки. Серед додаткових узагальнених матеріалів переважають запити від СБУ, Офісу Генерального прокурора та НАБУ. Це свідчить про те, що основні матеріали надходять до ключових структур, відповідальних за боротьбу з фінансовими та економічними злочинами в країні.

У підсумку аналізу можна зробити висновок, що система фінансового моніторингу в Україні загалом працює ефективно. Однак, військові дії створюють значні труднощі та виклики в роботі підрозділів фінансового

моніторингу. Також необхідно враховувати деякі макроекономічні показники, такі як рівень тіньової економіки, індекс сприйняття корупції та індекс економічної свободи, які сигналізують про відносно низьку результативність системи фінансового моніторингу в Україні.

Відповідно до задекларованої методики проведення аналізу на наступному етапі проведемо аналіз показників ефективності функціонування підрозділу фінансової розвідки України – Державної служби фінансового моніторингу. До таких показників віднесемо [15]:

- кількість повідомлень про фінансові операції, отриманих Державною службою фінансового моніторингу;
- загальна кількість матеріалів, переданих Державною службою фінансового моніторингу правоохоронним органам;
- кількість узагальнених матеріалів;
- кількість додаткових узагальнених матеріалів.

Основні результати аналізу наведемо у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

**Основні показники діяльності
Державної служби фінансового моніторингу**

	2021	2022	2023	2024
Кількість отриманих ДФМ повідомлень про фінансові операції	1 664 173	1 181 675	1 432 684	1 754 604
Загальна кількість переданих ДФМ матеріалів до правоохоронних органів	1170	934	1122	1053
- узагальнених матеріалів	767	550	608	572
- додатково узагальнених матеріалів	403	284	514	481

Розроблено автором на основі [17; 18; 25; 26; 27].

Слід підкреслити, що загальна кількість матеріалів, які були передані Державною службою фінансового моніторингу до правоохоронних органів, стабільно зростає впродовж останніх років після суттєвого зниження кількості

переданих матеріалів у 2022 році, що стало наслідком військового вторгнення росії. Таким чином, окреслена тенденція свідчить про ефективність і результативність діяльності підрозділу фінансового моніторингу, а також загалом системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів. Результати будуть представлені графічно на рисунку 2.5.

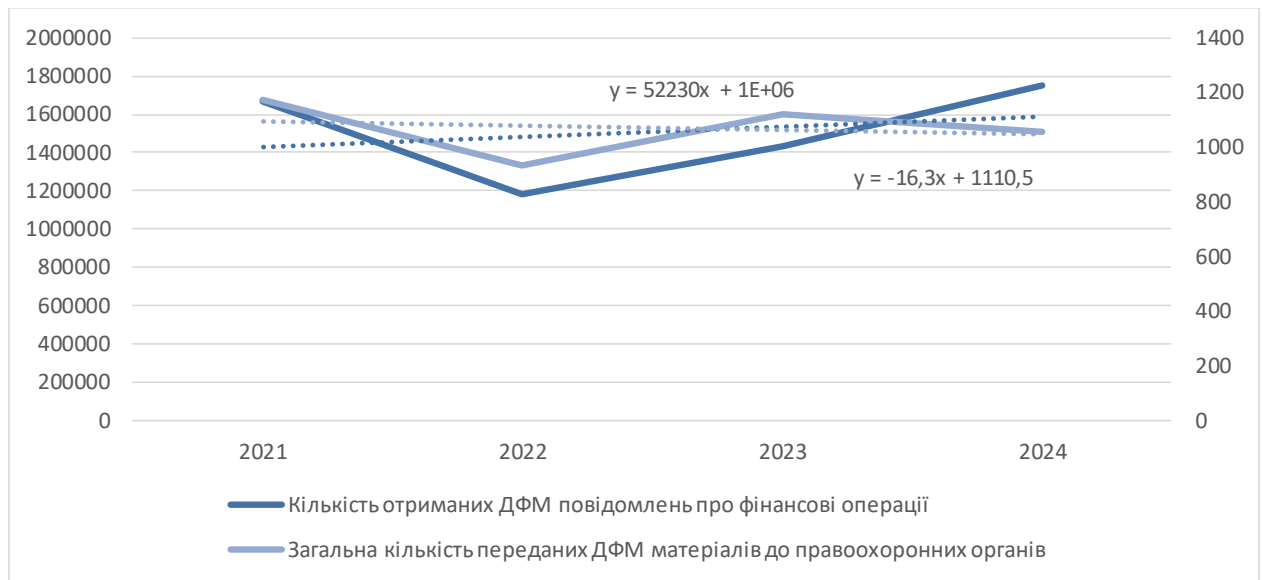

Рис. 2.5. Графічне представлення основних показників діяльності ДФМ
Розроблено автором на основі [17; 18; 25; 26; 27].

Аналіз графіків дозволяє стверджувати, що, хоча загальна кількість матеріалів, переданих Державною службою фінансового моніторингу до правоохоронних органів, постійно зростає, у 2022 році спостерігається істотне зниження кількості отриманих повідомлень про фінансові операції в порівнянні з минулим роком. Зміна у процентному відношенні складає понад чверть. Таке скорочення, ймовірно, пов'язане з початком широкомасштабного військового вторгнення росії та відповідними окупаційними діями. Проте можна також припустити, що ця значна зміна є наслідком покращення фінансової та фіскальної дисципліни серед населення та бізнесу. Крім того, ця тенденція може бути пов'язана з розширенням повноважень Державної служби фінансового моніторингу та доступом до більшої кількості джерел інформації. Варто також відзначити, що збільшення кількості матеріалів, переданих

правоохоронним органам, свідчить про зростання професійності співробітників Державної служби фінансового моніторингу і загальну ефективність системи фінансового моніторингу України.

Отже, підводячи підсумки аналітичної частини нашого дослідження, можна дійти висновку, що загальна ефективність системи фінансового моніторингу в Україні є задовільною. Продуктивність діяльності підрозділів фінансового моніторингу поступово збільшується.

Графічні дані дослідження демонструють, що у 2024 році Національна поліція України займає лідируючі позиції за кількістю матеріалів, отриманих від Державної служби фінансового моніторингу. При цьому найбільша частка додатково узагальнених матеріалів була надіслана до Служби безпеки України. Оцінюючи діяльність системи фінансового моніторингу в Україні, можна отримати висновки про її ефективність та прогрес у сфері фінансового моніторингу щодо протидії легалізації незаконно отриманих доходів.

2.2. Регуляторна діяльність Національного банку України (НБУ) у сфері фінансового моніторингу в Україні

У умовах глобалізації, інновацій та розвитку науки і техніки, банківський сектор стикається з новими ризиками та викликами, зокрема, пов'язаними з незаконними фінансовими операціями. На сучасному етапі розвитку економіки, зокрема й під впливом воєнних дій, особливо важливим є виявлення воєнних загроз та розробка ефективних стратегій для їхнього аналізу, зменшення та нейтралізації. Серед специфічних ризиків, що становлять загрозу для банківських установ, виділяється ризик використання банківських послуг для відмивання доходів з кримінальної діяльності або фінансування тероризму, зокрема й сепаратизму та гібридної агресії, яку відчула Україна з початку 2014 року.

Протягом останнього десятиріччя спостерігається помітне підвищення темпів розвитку нових способів легалізації кримінальних доходів, які стають

усе більш складними та оригінальними. Процес перетворення цих доходів на, здавалося б, законні прибутки ускладнюється та стає різноманітнішим. Це зумовлено наявністю вразливих точок у національних системах, недоліками в регуляції фінансової системи, недосконалістю механізмів фінансового моніторингу та відсутністю єдиної методології для оцінки ризиків. Всі ці чинники сприяють ускладненню встановлення джерел походження доходів.

Керівники банківських організацій концентрують зусилля на покращенні ефективності установ через оптимальне використання наявних ресурсів. У цьому напрямі важливо звернути увагу на ефективний фінансовий моніторинг, особливо в оцінюванні ризиків, пов'язаних із відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та поширенням зброї масового ураження без ліцензії. Співробітникам банків варто розуміти основи функціонування системи фінансового моніторингу та регулярно здійснювати всебічну перевірку її результативності. Це підкреслює необхідність детального вивчення діяльності системи фінансового моніторингу в банках, зокрема щодо ризикової оцінки відмивання незаконних доходів, із застосуванням сучасних методів.

Як суб'єкт системи державного фінансового моніторингу, Національний банк України здійснює контроль за дотриманням банками чинного законодавства, що спрямоване на протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. такого роду діяльність регламентується законодавством України.

Національний банк України здійснює ретельний моніторинг кваліфікації керівників банківських установ та проводить оцінку фінансового стану активів їх власників. Відповідно до регуляторних вимог, загальна вартість активів власників банку повинна перевищувати його частку в статутному капіталі. Власники банків зобов'язані надавати правдиву інформацію стосовно законності джерел своїх активів.

Національний банк України (НБУ), у межах своїх обов'язків, відповідає за розвиток і підтримку правової бази для регуляції банківської діяльності в

країні. Це включає регулювання заснування та операційної діяльності банків, їхні взаємовідносини з депозитними вкладниками та кредиторами, а також відповідальність банків перед державою і клієнтами. Тим самим, НБУ сприяє підвищенню конкурентоспроможності у банківському секторі. Основний принцип роботи НБУ полягає у дотриманні міжнародних стандартів та рекомендацій, запропонованих Європейським Союзом та відповідними відомствами в сфері фінансового контролю, зокрема рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду. Наразі НБУ активно займається оновленням своїх нормативних документів, щоб відповідати директивам ЄС, як це передбачено Угодою про асоціацію між ЄС та Україною.

НБУ контролює дотримання комерційними банками економічних нормативів з метою забезпечення фінансової стабільності і надійності банківської системи. Аудит у цьому напрямі спрямований на виявлення проблем і зменшення ризиків у діяльності банків. Оскільки НБУ є важливою частиною державного фінансового моніторингу в Україні, Департамент фінансового моніторингу, що є частиною центрального апарату НБУ, відповідає за виконання державних регуляцій та нагляду у сферах запобігання відмиванню коштів, фінансування тероризму і поширенню зброї масового знищення.

В Україні стабільність роботи банків та своєчасне виконання зобов'язань перед вкладниками забезпечується за рахунок використання економічних нормативів у банківській діяльності. Це також допомагає уникнути неправильного розподілу ресурсів і запобігти втратам капіталу, враховуючи специфічні ризики, притаманні банківському сектору. Економічні нормативи є основою для пруденційного регулювання банківської діяльності в країні. У цьому контексті застосовуються концепції, як-от "Базель I" та "Базель III", при розрахунках яких основну увагу приділяється регулятивному капіталу (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Значення економічних нормативів по системі банків України за період
2021-2023 рр.

Норматив		2021	2022	2023
Н 1	Регулятивний капітал (млн грн)	213309,3	210409,1	285521,3
Н 2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не < 10 %)	21,4	19,2	26,9
Н 3	Норматив достатності основного капіталу (не >7%)	14,5	13,1	15,8
Н 7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не >25 %)	19,4	19,0	18,7
Н 9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не > 25 %)	4,3	3,7	2,2

Джерело: розроблено автором на основі [30].

Капітал банку є важливим чинником, що визначає його фінансову стійкість та здатність протистояти можливим ризикам. Оцінка регулятивного капіталу, зокрема нормативу Н1, є необхідною для аналізу ефективності роботи банківських установ на національному рівні. Такий аналіз дає змогу оцінити загальну стабільність і надійність банківської системи України, сприяючи розвитку здорового фінансового сектора в країні.

З метою впровадження новаторських підходів до організації та проведення виїзних перевірок і безвиїзного нагляду, з 2020 року НБУ об'єднує перевірки, пов'язані з фінансовим моніторингом і виконанням вимог

валютного та санкційного законодавства. Запроваджено також єдиний стандарт для перевірок банківських і небанківських установ.

Внаслідок військової агресії російської федерації, у 2022 році планові виїзні перевірки банків та небанківських установ у сферах фінансового моніторингу та дотримання законодавства не проводились. Проте протягом 2022 року, при наявності достатніх підстав, НБУ здійснив п'ять позапланових виїзних перевірок банків та 178 перевірок безвиїзного нагляду [1].

Дані про результати перевірок, які проводив НБУ щодо дотримання вимог фінансового моніторингу підконтрольними суб'єктами первинного фінансового моніторингу, представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Аналітика перевірок проведених НБУ щодо дотримання вимог
фінансового моніторингу за 2021р.-2023р

Заходи НБУ	2021		2022		2023	
	БУ	НУ	БУ	НУ	БУ	НУ
здійснено перевірок	97	237	183	160	211	189
письмове застереження	13	49	49	11	54	27
накладені штрафи	5	9	9	10	8	11
Сума штрафних платежів	11593	1260	118767	3732	58946	41589

Джерело: розроблено автором на основі [30]

Вказані заходи були вжиті для забезпечення належного контролю за виконанням банками та небанківськими установами вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, а також валютного і санкційного законодавства, та інших нормативно-правових актів Національного банку.

У 2022 році було вжито різноманітні заходи впливу до банків та небанківських установ у зв'язку з порушеннями законодавства в сфері фінансового

моніторингу, а також валютного і санкційного законодавства. Зокрема, було застосовано:

- письмові зауваження для банків: було видано 11 письмових зауважень, які вказували на виявлені порушення та вимагали внесення відповідних коректив.
- письмові зауваження для небанківських установ: видано 158 письмових зауважень, метою яких було виправлення порушень у сфері фінансового моніторингу, а також валютного та санкційного законодавства.
- штрафи для банків: ухвалено 10 рішень щодо накладення штрафів, загальна сума яких склала 118 766 952,94 грн, відповідно до рівня порушень та важливості виявлених проблем.
- штрафи для небанківських установ: було застосовано 35 рішень про накладення штрафів, загальна сума яких досягла 3 732 000,00 грн.

Вжиття таких заходів свідчить про активність і рішучість держави у реагуванні на правопорушення у фінансовому секторі, а також у забезпеченні дотримання законодавства. При цьому особливу увагу надають банківському сектору, оскільки він здійснює найбільшу частину фінансових операцій.

Результати оцінки ризиків, пов'язаних з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення, які проводив НБУ для банків, а також результати аналізу показників раннього реагування, є важливими аспектами планування перевірок у банківських установах. У цьому контексті банки також класифікуються на групи ризику відповідно до методики НБУ (рис.2.6).

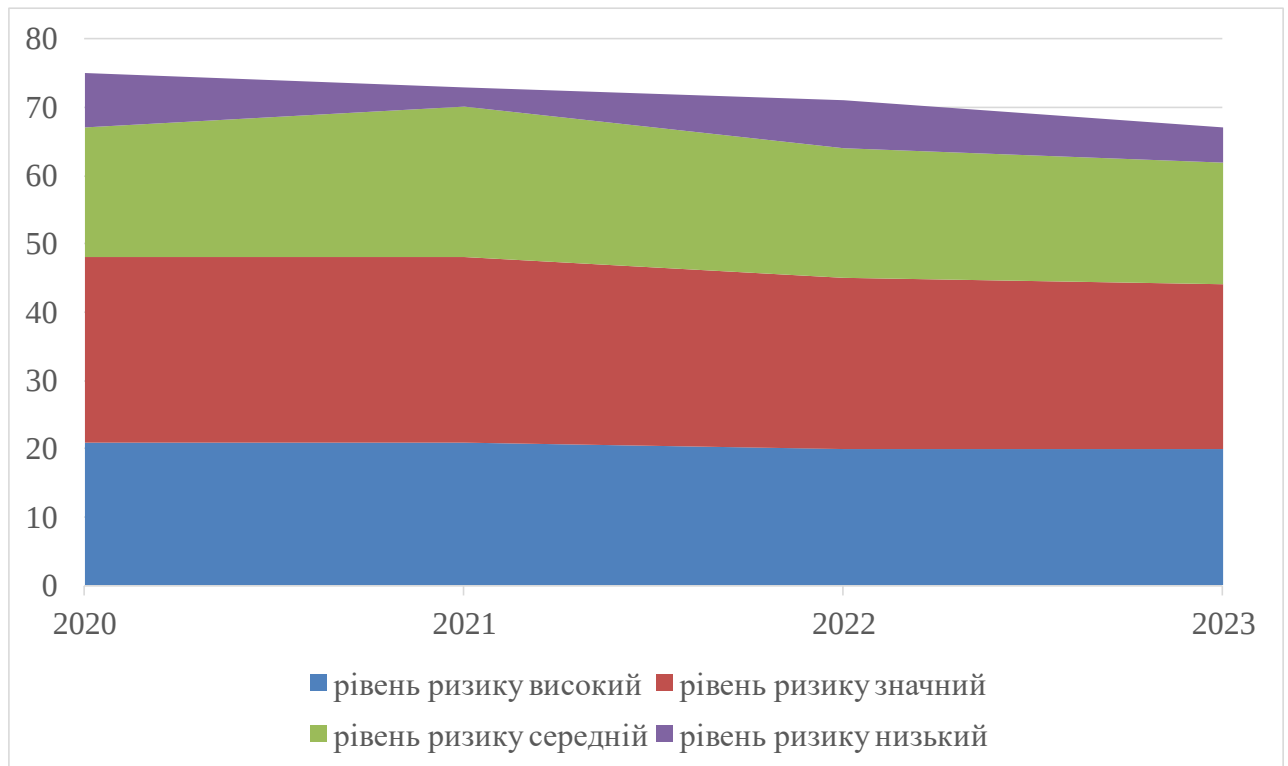

Рис. 2.6. Кластеризація банківських установ за рівнем ризику

Джерело: розроблено автором на основі [17; 18; 25; 26; 27]

Протягом періоду 2020-2023 років у банківському секторі відзначалися незначні зміни рівня ризиків. Це пояснюється стабільністю серед власників банків та незначними коливаннями в їхній діяльності, такими як кількість пов'язаних осіб і публічних діячів, а також обсяги проведених операцій. Також зафіксовано лише незначні зміни у спектрі послуг, що надаються банками, категоріях клієнтів, що обслуговуються, і країнах, з якими здійснюються валютні перекази.

Контрольна і регуляторна діяльність НБУ зосереджена на забезпеченні вчасного надання банками даних про фінансові операції клієнтів з ознаками ризиковості до Державної служби фінансового моніторингу. Питання про об'єктивність застосування НБУ санкцій за порушення норм фінансового моніторингу щодо інших банків залишається відкритим, особливо враховуючи обмежену кількість системних банків, важливих для національної безпеки, та пруденційний підхід регулятора в нагляді.

Висновки до розділу 2

Проведено оцінку системи фінансового моніторингу в державі. Зокрема, проаналізовано кількість повідомлень про фінансові транзакції, в результаті чого виявлено загальну тенденцію до скорочення звітів про фінансові операції в період з 2020 по 2022 роки. Це пов'язано як із пандемією COVID-19, так і з повномасштабним вторгненням Росії в Україну. Проте, обґрунтовано, що така тенденція також може свідчити про зростання рівня суспільної свідомості або зменшення кількості тіньових операцій завдяки успішній діяльності підрозділу фінансового моніторингу.

Реалізовано аналіз тенденцій щодо кількості повідомлень про фінансові операції, наданих банками та небанківськими фінансовими установами. Результати свідчать про зростання кількості таких повідомлень у 2019-2020 роках, після чого спостерігається поступове зниження з 2021 до 2023 року. Відповідно, виявлено причинно-наслідкові зв'язки між ефективністю системи фінансового моніторингу та активністю як банківських, так і небанківських організацій у цій сфері.

Дослідження показало, що близько 95% фінансових операцій, зафіксованих Держфінмоніторингом, класифікуються як підозрілі транзакції, які потребують фінансового моніторингу, а також як порогові фінансові операції. Варто зазначити, що відповідно до аналізу, більшість узагальнених матеріалів була передана до таких установ, як Служба безпеки України, Національна поліція та Бюро економічної безпеки. Додаткові узагальнені матеріали в основному включають запити від СБУ, Офісу Генерального прокурора та НАБУ.

Встановлено, що загальна кількість матеріалів, переданих Державною службою фінансового моніторингу до правоохоронних органів, стабільно зростає впродовж останніх років, особливо після значного зниження обсягу переданих матеріалів на початку війни 2022 року. Проте, незважаючи на збільшення загальної кількості матеріалів, спостерігається суттєве зменшення

кількості отриманих повідомлень про фінансові операції. Ця тенденція може бути пов'язана з покращенням фінансової та фіскальної дисципліни серед населення і бізнесу.

Виявлено, що Національна поліція України займає лідируючі позиції за кількістю матеріалів, отриманих від Державної служби фінансового моніторингу. Найбільша кількість додатково узагальнених матеріалів була надіслана до Служби безпеки України.

Проведено аналіз результатів перевірок, здійснених НБУ щодо дотримання вимог фінансового моніторингу підконтрольними суб'єктами первинного фінансового моніторингу. Загалом, список вжитих заходів за вивчений період включав: письмові зауваження для банків, зокрема, було видано 11 зауважень, що фіксували виявлені порушення й вимагали внесення відповідних коректив; письмові зауваження для небанківських установ, в рамках яких було вручено 158 зауважень, спрямованих на виправлення порушень у фінансовому моніторингу, а також дотримання валютного і санкційного законодавства; накладення штрафів на банки – ухвалено 10 рішень про накладення штрафів, загальна сума яких склала 118 766 952,94 грн, залежно від рівня порушень і важливості виявлених питань; штрафи для небанківських установ – застосовано 35 рішень про накладення штрафів із загальною сумою 3 732 000,00 грн.

Загалом, ефективність системи фінансового моніторингу в Україні є задовільною. Продуктивність діяльності підрозділів фінансового моніторингу поступово збільшується, проте виявлено потребу в удосконаленні системи фінансового моніторингу.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

3.1. Удосконалення системи фінансового моніторингу банківських установ

У банківській сфері доступні різноманітні інструменти для управління ключовими ризиками, такими як кредитний, ризик ліквідності, ринковий і операційний ризики, а також ризики, пов'язані з відмиванням коштів. Звіти Державної служби фінансового моніторингу України свідчать про те, що банки часто недостатньо оцінюють свою вразливість до цих ризиків під час первинного моніторингу або продовжують покладатися на традиційні методи управління ними. Дослідження показують, що стратегічною метою має бути ефективне виявлення, контроль і зменшення цих ризиків, що повинно стати пріоритетом у протидії відмиванню незаконних доходів, включаючи реалізацію всебічних профілактичних заходів.

Банківська галузь грає ключову роль у сприянні економічному розвитку та фінансовій стабільності країни, виступаючи головним постачальником звітності щодо фінансових операцій, що підлягають моніторингу. У світлі зростаючого впливу внутрішніх та глобальних ризиків фінансовий сектор, зокрема банківський, потребує безперервного та ретельного контролю. Значні трансформації у сфері фінансового моніторингу вимагають удосконалення наявних методик і запровадження нових інструментів для покращення ризик-орієнтованого підходу. Цей підхід стає особливо важливим для первинного фінансового моніторингу в банківському секторі України, акцентуючи увагу на детальному аналізі процесів виявлення та класифікації ризиків.

Слід зазначити, що в умовах зміни напрямів економічного розвитку України важливим є усвідомлення того, що різні стратегії класифікації банківських ризиків, з одного боку, сприяють детальному аналізу та

виявленню потенційних загроз, а з іншого, ускладнюють їх управління через багат шаровість. У теорії банківської діяльності виділяють найбільш поширені типи ризиків, які прямо чи опосередковано впливають на загальну ефективність фінансового управління, зокрема через їх вплив на систему фінансового моніторингу в боротьбі проти відмивання грошей та фінансування тероризму. Проте наявні класифікації не завжди точно відображають реальні зв'язки та взаємозалежності між ризиками в банківській практиці, де один ризик може провокувати інший, створюючи комплексний вплив на результати роботи банку. Наприклад, операційний ризик може виникати через людські помилки, недбалість або свідомі зловживання під час банківських операцій, впливаючи на будь-які банківські продукти або послуги, що можуть бути використані з незаконною метою, такою як відмивання коштів або фінансування тероризму.

У банківській сфері може спостерігатися неефективна організація процесу моніторингу підозрілих транзакцій клієнтів, що веде до затримок у їх виявленні або повного не виявлення, у результаті чого своєчасне вжиття запобіжних заходів стає ускладненим або неможливим. Окрім цього, деякі співробітники банку можуть ненавмисно або навмисно взаємодіяти з підозрілими клієнтами, ігноруючи або нехтуючи законодавчими вимогами, які забороняють надання послуг таким особам.

Недоліки в управлінні та контролі банківських операцій можуть спричинити появу ризиків, пов'язаних із ліквідністю. Порушення або недотримання законодавства, яке регулює протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, підвищує ризик комплаєнсу [1]. Це, своєю чергою, може викликати операційний ризик, особливо якщо законодавчі заходи виявляються недостатньо дієвими у запобіганні легалізації неправомірних доходів, що призводить до втрати репутації банку. Недотримання банком заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму може зашкодити його діловій репутації, що знижує довіру клієнтів до установи та може призвести до проблем з ліквідністю. Такий взаємозв'язок ризиків

загострює їх негативний вплив у довгостроковій перспективі та ускладнює прогнозування й розробку ефективних стратегій для вирішення проблем.

Слід підкреслити, що банківські ризики мають тісний зв'язок із ризиками легалізації коштів, і багато дослідників вважають операційний ризик найбільш значущою загрозою, пов'язаною з відмиванням грошей. Визначення терміну «відмивання грошей» охоплює динамічний процес, що потребує постійної уваги з боку правоохоронних органів у всьому світі для виявлення нових методів, які можуть використовувати злочинці. Зростання кількості терористичних угруповань у різних регіонах підкреслює важливість безперервного аналізу цих явищ для розробки своєчасних і ефективних контрзаходів.

Для ефективної боротьби з легалізацією злочинних доходів і фінансуванням тероризму важливо розробити нормативно-правову базу, яка буде відповідати міжнародним стандартам та рекомендаціям Фінансової дії (FATF) — організації, що займається формуванням політики проти відмивання грошей як на національному, так і на міжнародному рівні. Посилення вимог з боку FATF, Світового банку та Міжнародного валютного фонду підкреслює спільні зусилля міжнародної спільноти в протидії легалізації незаконно здобутих коштів [30].

Інтеграція доходів, отриманих злочинним шляхом, в економічне середовище завдає суттєвої шкоди розвитку економічних процесів, призводячи до фінансової нестабільності та зниження якості життя населення. В Україні одним з найефективніших інструментів у цій сфері є фінансовий моніторинг, що здійснюється банками, який допомагає виявити ризики, що загрожують стабільності фінансових установ, особливо враховуючи їхню вразливість до відмивання коштів і фінансування тероризму (ВК/ФТ).

Нинішні зміни у фінансовому моніторингу передбачають впровадження удосконалених механізмів ризик-орієнтованого підходу (РОП). Тісний зв'язок між відмиванням коштів і корупцією акцентує увагу на необхідності протидії корупційним ризикам у рамках використання РОП.

Державні органи, які займаються фінансовим моніторингом, використовують ризик-орієнтований підхід (РОП) для планування і проведення перевірок. Список ризикових контрагентів (РА), що підлягають перевірці, розробляється на основі РОП та оцінки їхньої вразливості до ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму (ВК/ФТ). Кожен орган визначає свої власні критерії оцінки ризиків у використанні РЕЗ для легалізації злочинних доходів, фінансування тероризму та поширення зброї масового знищення, враховуючи специфіку тих РЕЗ, які вони контролюють, що може суттєво варіюватися.

Варто зауважити, що в процесі реалізації ризик-орієнтованого управління важливим є його етап – розробка процедури управління ризиками клієнта, який своє чергою, включає три основні стадії [22]:

Етап А1 – "Оцінка зовнішніх та внутрішніх чинників управління ризиками клієнтів у РЕ".

Етап А2 – "Створення та валідація картографії ризиків клієнтів".

Етап А3 – "Впровадження стратегій моніторингу клієнтів з високими ризиками".

На першому етапі здійснюється аналіз зовнішнього середовища в умовах глобалізації та оцінка внутрішньої ситуації, яка охоплює характеристики, структуру і складність операцій, обсяги та масштаби діяльності, а також специфіку клієнтів, послуг і функцій банку. Другий етап полягає у розробці та тестуванні карти ризиків клієнтів, пов'язаних із ризиками відмивання коштів та фінансування тероризму (ВК/ФТ). Цей етап включає виявлення ризиків для створення карти, систематизацію ризиків та їх критеріїв оцінки (рівні ризику) залежно від географічного розташування, типів клієнтів, а також товарів або послуг; класифікацію ризикових клієнтів і визначення фінансових операцій, що підпадають під внутрішній фінансовий моніторинг. Оцінка ризиків ВК/ФТ, враховуючи географію країн, де зареєстровані клієнти або установи, їх клієнтів, а також характер товарів і послуг, дозволяє вжити необхідних заходів контролю для мінімізації цих ризиків. Аналіз правових та організаційних

аспектів проведення фінансових розслідувань у системі фінансового моніторингу залишається важливим завданням, яке дослідники вирішують як з наукової, так і з практичної точки зору.

Підсумовуючи зазначимо, що чинна система регулювання ризик-орієнтованого підходу в банківському контролі на первинному етапі фінансового моніторингу в українських банках в умовах ВК/ФТ виявляється недостатньо дієвою, оскільки ґрунтується на офіційно визначених та оприлюднених формальних критеріях ідентифікації та оцінки ризиків ВК/ФТ. Для успішного впровадження ризик-орієнтованого підходу (RBA) необхідно здійснювати об'єктивний аналіз вразливостей банків щодо ризиків ВК/ФТ, що має базуватися на ретельній обробці та аналізі великої кількості показників ефективності, які сприятимуть виявленню тенденцій у розвитку ризик-орієнтованого контролю. Адаптація RBA дозволить оптимізувати управління ризиками та ресурсами через індивідуалізацію критеріїв ризику, фокусування на конкретних загрозах і уникнення витрат на незначні процедури.

3.2. Формування теоретичної моделі системи фінансового моніторингу в Україні

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що одним з найважливіших аспектів покращення системи фінансового моніторингу в Україні є розвиток міжнародного співробітництва та обмін досвідом. Основою такої співпраці повинна стати спільна база даних, яка включатиме інформацію про осіб, що можуть вселяти ризики, а також реєстрацію підозрілих операцій. Проте, навіть налагодження обміну інформацією саме по собі не є достатнім для успішного здійснення фінансового контролю. Вкрай важливо забезпечити ефективний моніторинг на рівні держави та тісну взаємодію між правоохоронними органами і іншими зацікавленими інституціями в рамках країн. ФАТФ наголошує на необхідності впровадження правових і адміністративних заходів для запобігання зловживанням в сфері незаконних

фінансових операцій, які можуть використовуватися зловмисниками для отримання вигоди від глобальних фінансових потоків. Таким чином, дотримання законодавчих норм та міжнародних угод є критично важливим для підвищення ефективності фінансових розслідувань у протидії легалізації незаконно здобутих коштів і фінансуванню тероризму.

Окреслений підхід до побудови системи фінансового моніторингу, оснований на чітко визначених принципах співпраці між суб'єктами боротьби з легалізацією незаконних доходів на міжнародному рівні, має потенціал бути дуже ефективним. Це особливо актуально в умовах конфлікту між Україною та російською федерацією, коли необхідно звернути увагу на посилення фінансового моніторингу з кількох причин:

- ❖ активно виявляти підозрілі фінансові операції та потоки, пов'язані з фінансуванням війни, що здійснюється росією та її союзниками, в тому числі терористичними угрупованнями;
- ❖ сприяти пошуку можливостей для повернення коштів, які були незаконно виведені, а також для конфіскації активів, що належать представникам держави-агресора та терористичним групам;
- ❖ перешкоджати процесам легалізації незаконно отриманих доходів у національному бізнес-секторі та фінансовій сфері, щоб забезпечити фінансову та економічну безпеку.

Аби забезпечити ефективність діяльності системи фінансового моніторингу, важливо звернути увагу на актуальні проблеми та сучасні підходи до оцінки ризиків. У нашому дослідженні ми маємо намір розглянути сучасні методи оцінювання ризиків. Зокрема, слід акцентувати увагу на методиці, що була розроблена міжнародною організацією ФАТФ для оцінки ризиків. Схема цього оцінювання в межах програми організації, що стосується відмивання грошей, буде представлена на рисунку 3.1.

Рис. 3.1. Схематичне зображення методики розрахунку ризиків ФАТФ
 Джерело: розроблено автором на основі [16].

Застосування цієї методики спрямоване на стандартизацію діяльності окремих підрозділів фінансового моніторингу в Україні, що, в свою чергу, повинно сприяти ефективному функціонуванню цієї системи у глобальній боротьбі з фінансовими правопорушеннями на інституційному рівні.

Наступним етапом у процесі формування моделі фінансового моніторингу України стане критично-компаративний аналіз наявних моделей антилегалізаційного моніторингу. Однією із таких моделей є модель Г. С. Беккера (рис. 3.2).

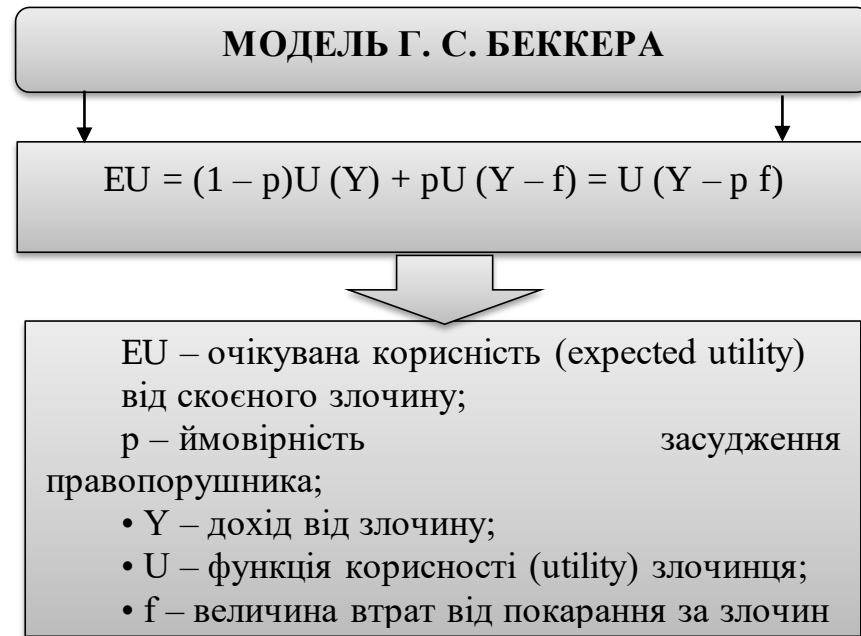

Рис. 3.2. Графічна інтерпретація моделі Г. С. Беккера

Джерело: розроблено автором на основі [14].

Модель Г. С. Беккера, яка відома під назвами "теорія маячка" або "лейблінг", акцентує увагу на тому, що реакція суспільства на певну поведінку формує девіацію. Вона підкреслює, як особи, яких позначають як "девіантів", можуть почати сприймати свою ідентичність через цю призму.

Модель Г. С. Беккера розкривається в кількох аспектах:

- ✓ соціальний;
- ✓ профілактика злочинності;
- ✓ забезпечення справедливості.

Детально проаналізуємо окреслені аспекти цієї моделі. Соціальний контекст слугує теоретичним обґрунтуванням, що враховує вплив зовнішніх чинників на індивіда і на формування його поведінки. Щодо запобігання злочинності, ця модель може бути ефективною у розробці стратегій, спрямованих на зниження кримінальних схильностей у окремих індивідів. Спираючись на результати нашого дослідження, розробимо теоретичну модель системи фінансового моніторингу України ґрунтуючись на моделі Г. С. Беккера (рис. 3.2).

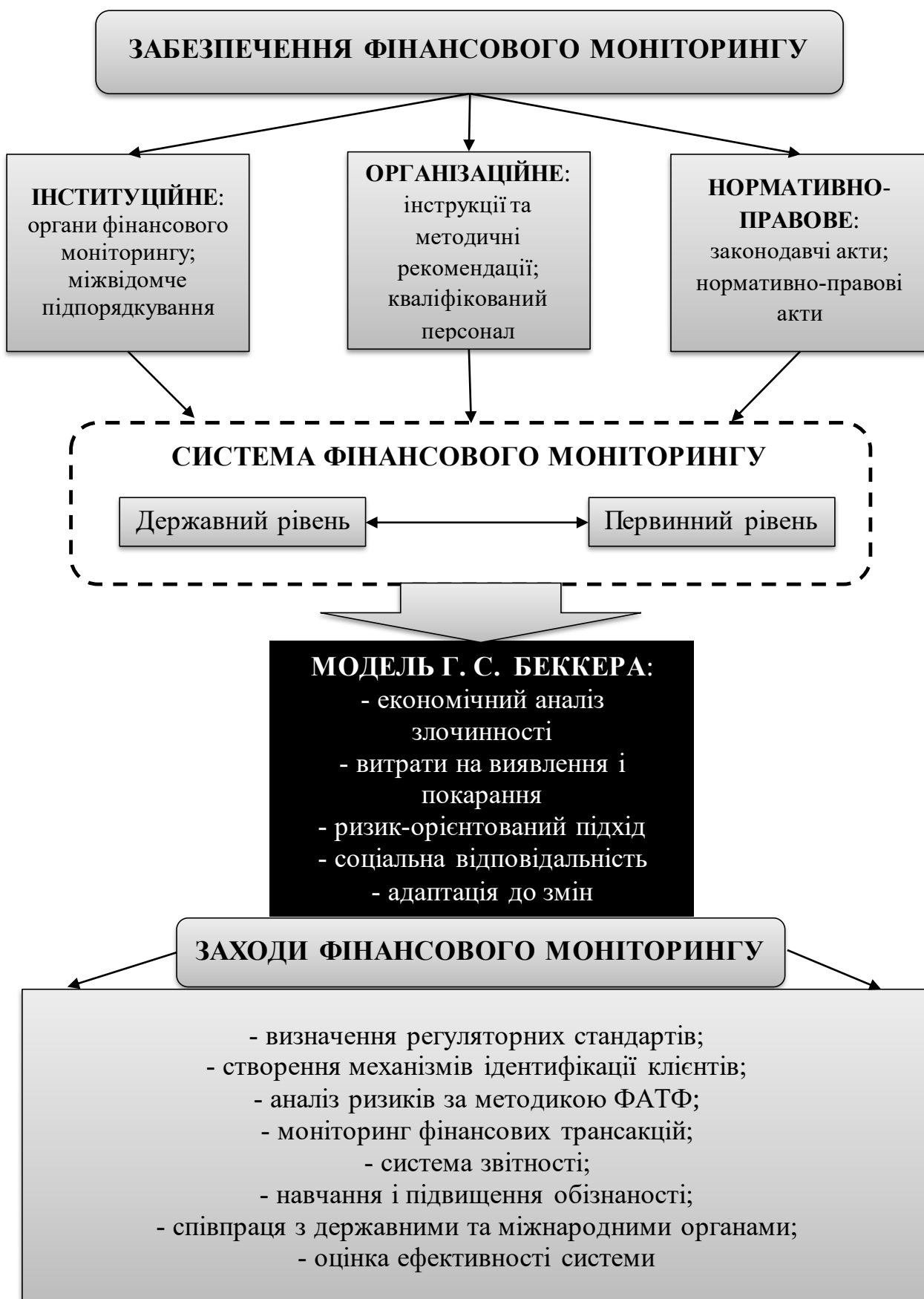

Рис. 3.4. Теоретична модель фінансового моніторингу України

Джерело: розроблено автором

Таким чином, використання моделі Г. С. Беккера є важливим для сучасного суспільства у вивченні девіантної поведінки та кримінальних явищ, оскільки обидва підходи надають глибоке розуміння соціальних процесів, що впливають на формування правових норм та особистісної ідентичності. Їх реалізація може сприяти формуванню більш дієвих стратегій у сфері соціальної політики та реабілітаційних процесів. Створена теоретична модель фінансового моніторингу в Україні дозволить швидко адаптуватися до актуальних вимог.

Отже, система фінансового моніторингу в Україні демонструє значні можливості та потенціал для подальшого розвитку, що в перспективі сприятиме зміцненню фінансової та економічної безпеки держави. Її функціонування базується на трьох основних компонентах: нормативно-правовому, організаційному та методичному забезпеченні. Заходи, що вживаються в рамках фінансового моніторингу, спираються на модель Г. С. Беккера. Таким чином, система функціонує на двох рівнях: державному та первинному фінансовому моніторингу. Головною метою цієї системи є запобігання загрозам фінансовій та економічній безпеці країни. Важливим елементом її роботи є оцінка ефективності, яка дає змогу оперативно покращувати її переваги та усувати недоліки, що виявляються в процесі діяльності.

Висновки до розділу 3

В процесі формування рекомендацій щодо покращення системи фінансового моніторингу в Україні, виокремлено недоліки в управлінні та контролі банківських операцій, які можуть спричинити появу ризиків, пов'язаних із ліквідністю. В результаті дослідження встановлено, що недоліки в управлінні банківськими операціями можуть призвести до ліквідних ризиків, а порушення законодавства щодо протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму збільшують ризики комплаєнсу. Це веде до операційного ризику та потенційної втрати репутації банку, що негативно

впливає на довіру клієнтів і може спричинити проблеми з ліквідністю. Взаємозв'язок цих ризиків утруднює прогнозування та розробку ефективних стратегій для їх подолання.

Результати проведеного аналізу вказують на необхідність розробки нормативно-правової бази для ефективної боротьби з легалізацією злочинних доходів і фінансуванням тероризму відповідно до міжнародних стандартів та рекомендацій Фінансової дії (FATF). Посилення вимог міжнародних організацій, таких як FATF, Світовий банк та Міжнародний валютний фонд, свідчить про зусилля глобальної спільноти у протидії легалізації незаконних коштів.

Проведений критичний аналіз дав змогу встановити, що система регулювання ризик-орієнтованого підходу в українських банках для фінансового моніторингу є недостатньо ефективною через формальні критерії ідентифікації та оцінки ризиків у контексті ВК/ФТ. Для успішного впровадження ризик-орієнтованого підходу в українських банках необхідно проводити об'єктивний аналіз вразливостей банків, спираючись на обширні дані, що дозволить виявити тенденції в контролі ризиків.

Визначено ключові вектори, на які слід орієнтувати систему фінансового моніторингу України в сучасних умовах, зокрема: активно виявляти підозрілі фінансові операції та потоки, пов'язані з фінансуванням війни, що здійснюється росією та її союзниками, в тому числі терористичними угрупованнями; сприяти пошуку можливостей для повернення коштів, які були незаконно виведені, а також для конфіскації активів, що належать представникам держави-агресора та терористичним групам; перешкоджати процесам легалізації незаконно отриманих доходів у національному бізнес-секторі та фінансовій сфері, щоб забезпечити фінансову та економічну безпеку.

Проаналізовано та визначено ключові етапи методики оцінювання ризиків ФАТФ, яку рекомендується імплементувати в національну систему антилегалізаційного фінансового моніторингу для стандартизації діяльності

окремих підрозділів фінансового моніторингу, що, в свою чергу, повинно сприяти ефективному функціюванню цієї системи у глобальній боротьбі з фінансовими правопорушеннями на інституційному рівні.

На основі результатів дослідження розроблено теоретичну модель фінансового моніторингу в Україні, яка ґрунтується на трьох основних компонентах: нормативно-правовому, організаційному і методичному забезпеченні та моделі Беккера. Таким чином, система функціонує на двох рівнях: державному та первинному фінансовому моніторингу. Важливим елементом її роботи є оцінка ефективності, яка дає змогу оперативно покращувати її переваги та усувати недоліки, що виявляються в процесі діяльності.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного теоретичного аналізу, встановлено, що фінансовий моніторинг в Україні визначається як комплекс заходів на первинному та державному рівнях, спрямованих на запобігання, виявлення і протидію відмиванню коштів і фінансуванню тероризму.

Визначено основних учасників фінансового моніторингу та структуру цих суб'єктів, включаючи державні органи і первинні фінансові установи. Визначено порогові операції, які підлягають моніторингу, що включає угоди понад 400 тис. грн, готівкові транзакції, операції публічних осіб та перекази за кордон.

Структурно-функціональний аналіз показав адекватний рівень автономності та збалансованості системи фінансового моніторингу, з рекомендаціями щодо класифікації діяльності за пріоритетами для підвищення ефективності.

Виокремлено основні принципи функціонування фінансового моніторингу: законність, багатосуб'єктність, міжнародна співпраця та презумпція невинуватості.

Фінансовий моніторинг є критично важливим для боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, а також для забезпечення національної безпеки, оскільки впливає на стабільність країни.

Компаративний аналіз систем фінансового моніторингу в інших країнах виявив елементи, які можуть бути адаптовані в Україні: перевірка джерел інформації про підозрілі транзакції, покращення взаємодії між органами, заборона на передачу конфіденційної інформації та зобов'язання банків повідомляти про підозрілі рахунки.

Оцінка фінансового моніторингу в державі виявила тенденцію до зменшення кількості повідомлень про фінансові транзакції з 2020 по 2022 роки, зумовлену пандемією COVID-19 та російським вторгненням. Проте це також може свідчити про покращення суспільної свідомості та зменшення

тіньових операцій завдяки активності підрозділів фінансового моніторингу. Аналіз даних показав зростання повідомлень у 2019-2020 роках, після чого спостерігалось поступове зниження до 2023 року. Близько 95% транзакцій класифікуються як підозрілі, що потребують моніторингу, з основною частиною матеріалів, що передаються правоохоронним органам, такими як Служба безпеки України та Національна поліція. Загальна кількість матеріалів, переданих до правоохоронних органів, зростає, попри зменшення отриманих повідомлень про фінансові операції, що може свідчити про покращення фінансової дисципліни. Національна поліція займає лідируючі позиції за отриманими матеріалами. Таким чином, ефективність системи фінансового моніторингу в Україні є задовільною, але існує потреба в подальшому її вдосконаленні.

Аналіз результатів перевірок НБУ щодо дотримання вимог фінансового моніторингу підконтрольними суб'єктами виявив численні порушення серед банківських і небанківських установ. Протягом вивченого періоду НБУ видав 11 письмових зауважень для банків та 158 для небанківських установ, спрямованих на виправлення порушень фінансового моніторингу і дотримання валютного та санкційного законодавства. Також було накладено штрафи: на банки – 10 рішень на загальну суму 118 766 952,94 грн, і на небанківські установи – 35 рішень на 3 732 000,00 грн. Це підкреслює важливість суворого контролю та корекції виявлених порушень.

Дослідження виявило недоліки в управлінні банківськими операціями, що спричиняють ліквідні ризики та знижують комплаєнс, ведучи до операційного ризику і потенційних втрат репутації банків. Це негативно впливає на довіру клієнтів і спричиняє проблеми з ліквідністю, ускладнюючи прогнозування та розробку стратегій їх подолання.

Система ризик-орієнтованого підходу в українських банках є недостатньо ефективною через формальні критерії оцінки ризиків. Необхідно провести об'єктивний аналіз вразливостей банків з використанням широких даних для виявлення тенденцій у контролі ризиків.

На основі дослідження розроблено теоретичну модель фінансового моніторингу в Україні, що базується на нормативно-правовому, організаційному та методичному забезпеченні, функціонуючи на державному та первинному рівнях фінансового моніторингу. Ключовим же у формуванні заходів фінансового моніторингу є використання моделі Беккера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hnylytska L., Franchuk V., Melnyk S., Nakonechna N., Leskiv H., & Hobela V. (2022). Security-oriented model of business risk assessment. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4 (45), 202–210. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3838>
2. Васильченко З. М. Управління проблемними активами банків у міжнародній практиці. URL: <http://jeej.tneu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1006> (дата звернення: 03.02.2025).
3. Возняковська Х. А. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету*. 2012. № 1. С. 79–90.
4. Воронова Л. К., Кучерявенко М. П., Пришва Н. Ю. Фінансове право України: навч. посібник (для студ. вищ. навч. закл.). Київ : Правова єдність, 2012. 395 с.
5. Гаврилишин А. П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг». *Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011. 588 с.
6. Гаєвський І. М. Відмивання коштів і корупція: співвідношення та аналіз взаємозв'язків. *Публічне право*. 2014. № 3. С. 78–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2014_3_13
7. Гаєвський І. М. Національна система фінансового моніторингу як компонент національної безпеки України: правові аспекти. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 33–40.
8. Глуценко О. О., Семеген І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. Львів: Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ, 2015. 429 с.

9. Гобела В. В., Халіна О. В., Сидоренко Я. А. Сутність фінансової розвідки в безпековому просторі держави. *Ефективна економіка*. 2024. № 7. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.7.77>
10. Гришова І. Ю., Гнат'єва Т. М. Управління ризиками у контексті стратегії антикризового управління. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 3. С. 32–40.
11. Гулько Л. Г. Організаційно-економічний механізм фінансового моніторингу в суб'єктів первинного фінансового моніторингу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 863–866.
12. Д'яконова І. І., Шиян Д. В. Методика оцінки ефективності фінансового моніторингу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1(34). С. 10–17.
13. Дмитренко Е. С. Роль фінансового моніторингу у мінімізації латентності злочинів, передбачених статтями 209 та 209-1 Кримінального кодексу України. *Науковий часопис Національної академії прокуратору України*. 2014. № 1. С. 43–49.
14. Дяченко О.П. Імплементация зарубежного опыта щодо формування антикорупційної політики України. *Інвестиції: практика і досвід*. 2017. № 17. С. 17–20.
15. Єрмоленко О.А., Лисьонкова Н.М., Фінансовий моніторинг в Україні. *Вісник економіки транспорту та промисловості*. 2012. № 37. С. 23–26.
16. Задоя А. О., Ткаченко І. П. Фінансовий моніторинг: перспективи впровадження та проблеми реалізації. *Економічний вісник НГУ*. 2015. № 2. С. 59–65.
17. Звітність. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=83&lang=uk (дата звернення: 07.02.2025).
18. Звіти про діяльність. Офіційний веб-сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=83&lang=uk (дата звернення: 07.02.2025).

19. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми: УАБС НБУ, 2017. 140 с.
20. Копиця І.М., Смагло О.В. Зарубіжний досвід організації системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*, 2013. №2. С. 240–245.
21. Кравчук А.О. Тіньові аспекти економіки України в податковому секторі. *Український журнал прикладної економіки*. Тернопільський національний економічний університет, 2016. Том 1. № 3. С. 79–86.
22. Красноручський О.О., Гришова І.Ю. Корупційні ризики та зарубіжна методологія їх оцінки в системі економічної безпеки. *Проблеми і перспективи економіки та управління* : науковий журнал. 2015. № 4 (4). С. 40–46.
23. Куришко О. О. Принципи системи фінансового моніторингу. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: збірник тез доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 жовтня 2015 р.): у 2 т. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. Т. 1. С. 117–120.
24. Куришко О. О. Особливості розвитку Системи фінансового моніторингу в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 267–275.
25. Матеріали офіційного сайту Державної служби фінансового моніторингу України. ДСФМ – веб-сайт. URL: <http://sdfm.gov.ua> (дата звертання: 10. 02.2025).
26. Матеріали офіційного сайту Міністерства фінансів України. Мінфін – веб-сайт. URL: <http://sdfm.gov.ua> (дата звертання: 10. 02.2025).
27. Матеріали офіційного сайту Національного банку України. НБУ – веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/> (дата звернення: 15.03.2023).
28. Мельник С. І., Гобела В. В. (2024). Безпековий вектор податкової політики у повоєнний період: шлях до економічного прориву. *Цифрова*

економіка та економічна безпека, (6 (15), 413-419.
<https://doi.org/10.32782/dees.15-66>

29. Наумов О.Б., Жиляєв І.Б., Наумова Л.М. Інституційні детермінанти й стратегічні напрями економічного розвитку національного господарства. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 5. С. 89–95.
30. Павлов Д. М. Протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму як фактор забезпечення економічної безпеки держави та протидії корупції: теоретико-правовий аспект. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 33–40.
31. Петрук О.М., Левківська К.Д. Особливості розвитку системи фінансового моніторингу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2013. № 2. С. 288–292.
32. Романько П. С. Національна система фінансового моніторингу: шляхи становлення та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 3. С. 224–228.
33. Світлична В. Ю., Світлична Т. І. Врахування факторів ризику в процесі здійснення фінансового моніторингу. *Комунальне господарство міст*. Серія «Економічні науки». 2013. № 111. С. 152–159.
34. Сербина О. Г., Минакова К. С. Становлення системи фінансового моніторингу в Україні. *Молодий вчений*. 2014. № 4(07) (1). С. 125–128.
35. Синявська О.О. Дослідження впливу економічного розвитку країни на рівень тероризму. *Глобальні та національні проблеми економіки*. №15, 2017 р. URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/124.pdf>
36. Стечишин Т. Б. Проблеми формування системи фінансового моніторингу в банківській сфері України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*. 2014. №8. С. 183–187. – URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/311.pdf
37. Тесленко В. І. Становлення національної системи фінансового моніторингу та її роль у боротьбі з організованою злочинністю.

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).
2013. № 1. С. 280–287.

38. Фінансовий моніторинг та його основні завдання. Асоціація юридичних клінік України : веб-сайт. URL:
<https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-07-12-2021/>
39. Франчук В. І. Концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. *Комунальне господарство міст*. 2013. № 108. С. 271–179.
40. Хвалінський С. О. Оцінка критеріїв ризику відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні в умовах глобалізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*. 2014. №7. С. 156–159. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNL OAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_en_2014_7\(1\)__43.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNL OAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_en_2014_7(1)__43.pdf)